

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den gamle Købmandsgaard

ARTHUR FANG

DEN GAMLE KØBMANDSGAARD

TEGNINGER AF
ALFRED LARSEN

KØBENHAVN
BERLINGSKE FORLAG
1935

EFFTER · DEG · HERRE · FOR
FORHOBIS · TIL · DEG · LAD · MEG
POWEL · PIERSEN

LENGIS · MEG · MIN · GVD · IEG
ALORIG · BLIVE · BESKIEMIT
↑ 1593

Købmandsgaardene laa ved Købstædernes Torve og langs deres Hovedstrøg. De ompændte betydelige Arealer, rakte over en hel Bebyggelsesblok fra Hovedgade til Baggade, skrævede undertiden ud over Baggaden og fortsatte ind i den næste Blok eller kunde ikke nøjes med mindre end en lige saa stor Søstergaard paa den anden Side af Hovedgaden. — Mange Gange stod Baggaarde eller Tømmerpladser i direkte Forbindelse med Havnen eller med Udskebningsstedet i Aaen.

Da den velbeliggende Havneplads eller Landsby i sin Tid mere og mere var blevet Hjemsted for Handel med Opland og Udland, tog den en skønne Dag Springet og blev Købstad med særlige Købstadsrettigheder, der gav den Monopoler paa Handel og Haandværk. — Som Købstaden stammer fra Landsbyen og gennem lange Tider bar Præg af sin Oprindelse, kan Købmandsgaarden føres tilbage til den lerklinede og straatækte Bondegaard.

En Tid kan Købmandsskabet ikke have stillet større Krav til Bygninger. Men med den voksende Omsætning og Velstand blev det anderledes. I Middelalderen var det først Gejstligheden, dernæst Købmændene, der gik i Spidsen med Byggeri og søgte at give Landsbyen Købstadspræg. Da Gejstligheden traadte tilbage i andet Plan, blev fra Renæssancen Købmændene de eneste Foregangsmænd.

Den gamle Bondegaard, hvor Manden ved Siden af sit Landbrug var begyndt at drive Handel, blev i Tidens Løb forvandlet. Gaardspladsen blev gjort større og Bygningerne udvidet. Alt som Forretningen voksede og lagde nye Virksomheder ind under sig, kom der flere »Gaarde«. Den oprindelige Gaardsplads formerede sig ved Knopskydning til to eller flere: en Forgaard, en Mellemsgaard og en Baggaard. Og omkring de nye »Gaarde« groede nye Bygninger op.

Var der Grund nok, og Forretningen krævede det, kom der en Tømmerplads. Et kunde under ingen Omstændigheder undværes. Der skulde være en Have til Købmandsgaarden. — Dejlige store Haver har der været i alle vore Købstæder. Sammen med de rødtagede Huse har de givet de smaa Byer deres Skønhed og Hygge. Indtrykket af dem var i Aarhundreder en Sø af Grønt, hvoraf de røde Tage stak op, eller som en Forfatter har sagt det om en sjællandsk By: »et Fad Krebs, bestrøet med Petersillie«.

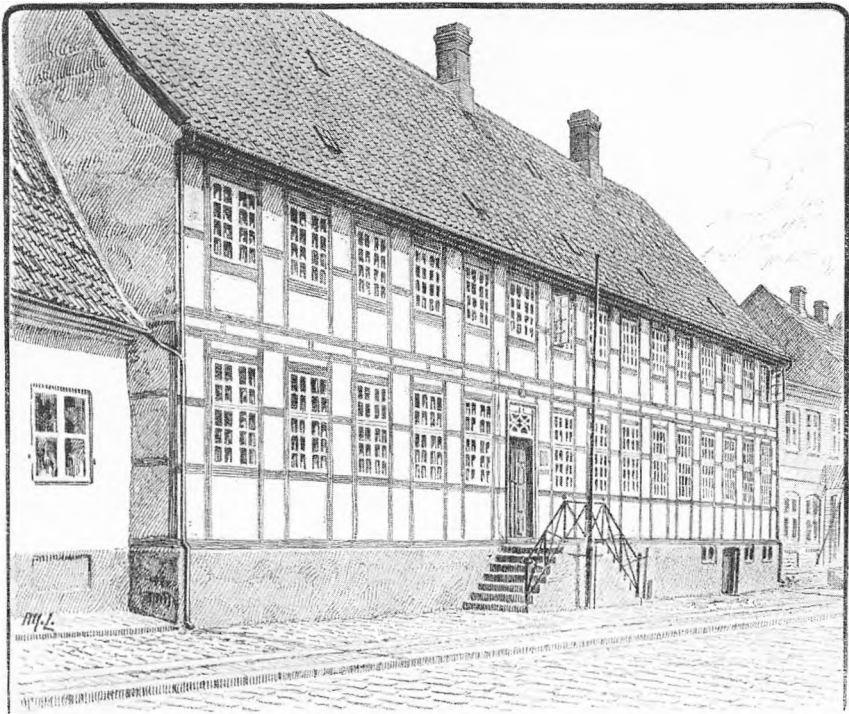
Ikke to Købmandshaver var ens, men de havde dog alle Steder et Særpræg. Det var aldrig noget Nusseri efter Recepten: en Bøgeskov i en Urtepotte. Naa, Købmændene havde jo Plads nok, og mange af dem var vante til at se stort paa Tingene. Store Træer skulde der til: vældige, kuplede Valnøddetræer, fintløvede gamle Akacier, mægtige Graapæretræer og Lindelysthuset, hvis Stammer var sendt højt til Vejrs, inden de fik Lov at lukke sig som en Baldakin. Og saa var der en Specialitet, der træffes i en Mængde gamle Købmandshaver: de store Morbærtræer. Underlige spøgelsesagtige Vækster, der snoer og vrider de svære, graa Arme ud og ind, aldrig løfter dem rigtig fra Jorden, men snarere truer med helt at lade dem synke, dersom Stiverne blev taget bort. Men hyllet i dejligt Løv og overdrysset med de herligste Frugter.

M.L.
Horsens

Der skulde gerne være en lang skyggefuld Nøddeallé, om Foraaet hegnet med straalende Skovbund. En stor Stenhøj med Sneglegang og saa et Havehus. Rigtige smaa Huse af Grundmur eller Bindingsværk, bygget ud i Hegnet, helst hævet paa en høj Syld, at de forbigasserende ude i Strædet ikke skulde fristes til Nysgerrighed, mens Havehusets Gæster ugenert kunde nyde Kaffen og følge Begivenhederne udenfor. Eller ogsaa en Udbygning fra en af Gaardens Længer eller en Pavillon staaende frit ude i Haven — med Ruder i alle mulige Façoner og Farver. Et Æventyr for Børn at se ud igennem og lade Blikket skifte fra Farve til Farve.

Præstegaardshaverne har faaet deres rigelige Plads i Literaturen, fordi de unge Mænd, der sværmede i deres Nøddealléer, havde let til at fare i Blækhuset. De paradisiske Købmandshaver har altid været literære Stedbørn. Deres Adam'er syntes bedre om at digte i Virkelighedens Verden.

En Dag, naar der var blevet Velstand til det, faldt Købmandsgaardens lave, straatækte Forhus, og i dets Sted rejstes en anselig, teglhængt Bygning i to Stokværk.

Et herligt Hus af bomstærkt Egetømmer, med kunstfærdigt udmurede Fag. En pompøs Indkørselsport med udskaaren Indskrift. En lang Façade med mange Vinduer, og et højrygget Tag, der svang sig ud med et bredt Skæg mod Gaden og ind mod Gaarden gik skærmende ned over Svalegangen.

Saa blev det Eftermandens Tur at tage sig af Gaardens andre Længer og se, hvor langt han kunde naa med Fornylser og Udvidelser. Et Komplex, hvor hver Generation tog sin Del, kunde til sidst blive en Demonstration i Arkitektur-Historie.

Saalænge Omsætningen gik som en levende Strøm gennem Købmandsgaardene og afsatte et Guldlag paa Bunden af Købmandens Pengekasse, var han aldrig karrig med at bygge. Vant til at være snar i Vendingen laa han altid i Spidsen og var med paa det Nye. Saa blev Forhuset et fornemt Rokokohus med Façaden opdelt af slanke Lisener og Vinduerne kunstfærdigt indrammede. Eller det blev Empirens enkle næsten troskyldige Hus, rene kalkede Façader — maaske i en fin rosa Tone, kun udsmykket med et Par hvide Baand og nogle Rosetter. — Eller slet og ret et gedigent, grundmuret Hus med en roligt opdelt Façade uden egentligt Stilpræg, men solidt i sin Holdning.

Selv om alle disse Bygninger er gode nok, er det alligevel Renæssancens frodige Bindingsværk, der for den almindelige Bevidsthed er blevet identisk med den gamle Købmandsgaard.

* * *

Gennem Købmandsgaardene er der i Aarhundreder gaet en enorm Omsætning, det meste af Rigets baade indenlandske og udenlandske Handel. De har gennem Generationer været Mødestedet for By og Land, Organer for den store Vekselvirkning. Landet har ikke kunnet undvære dem, og for Byerne har de været Tyngepunkterne. Købmandsgaardene har skabt Købstæderne. Og Købmændene var gennem lange Tider de toneangivende og eneste ledende inden for Bysamfundet.

Købmandsgaardens Lilleverden var ikke alene et Billede paa Købstadens Liv, men paa hele Landets. Til den var knyttet baade Handel, Haandværk og Industri, Agerbrug, Skibsfart og Fiskeri, alle Landets Næringsgrene var forenet i den. Og inden for de forskellige Grene var igen flere Afskygninger forenet. Der blev bl. a. drevet Handel baade en gros og en detail. Den gamle Krambod var saa altomfattende, at den er

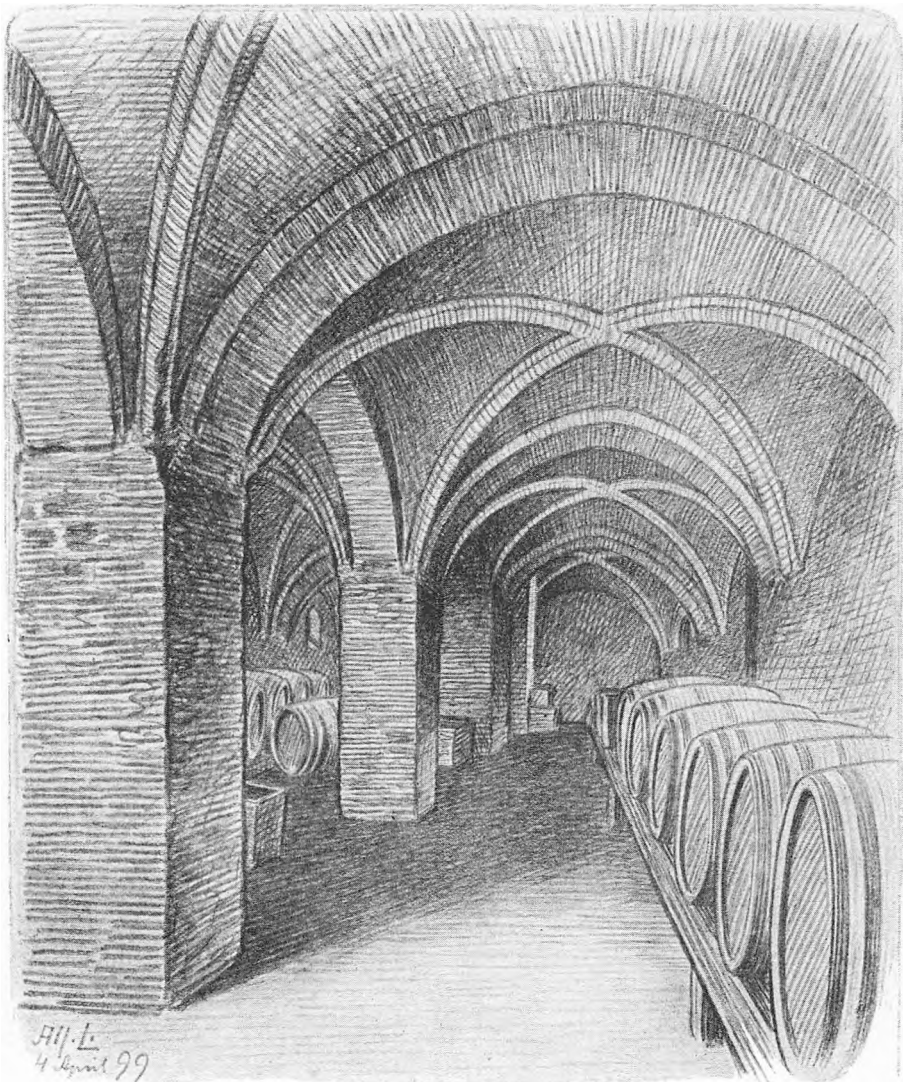
blevet Stamfader til en lang Række forskelligartede Forretninger.

Endelig var de gamle Købmænd Gæstgivere. De havde Ret til at udskænke Spiritus i deres Bondestuer eller Skænkestuer baade til Kunder og til alle, der faldt ind fra Gaden for at faa en Dram og en Taar Øl.

— — —

Lad os et Øjeblik se inden for i en gammel Købmandsgaard, hvor der er noget af hvert. Saa meget er der, at det kun kan blive til flygtige Kig ind — snart her, snart der.

Solen havde naaet Midten af sin Bane. Den stod nu og sendte Strømme af Middagshede næsten lodret ned over Byen. — Det var de fredfyldte Timer, hvor Mennesker og Dyr puster ud, spiser og hviler.

Ned over Købmandsgaardens mange røde Tage flød Heden. Den brændte lige lukt gennem de tynde Tegl og gjorde alle de øverste Lofter til Bagerovne. Edderkopperne sov i deres Spind, og Fluerne var saa søvnige, at de foreløbig havde opgivet at summe mod de støvede Ruder i Gavlen.

Kun Svalerne var der Liv i. De svingede pilsnart ind gennem de halvaabne Tagvinduer for at fylde Gabet paa Ungerne, der sad og peb i Reden af Sult, Hede og Lusekløe.

Ned gennem Pakhusenes Lofter gik Heden. Lidt afdæmpet, jo længere man kom ned. Først helt nede i den hvælvede Ølkælder var der dejligt køligt. Her laa Øltræerne i Rækker og stablet oven paa hverandre paa de aflange Gærhove. Der var fadet Aftenen før, og Øllet laa nu og gærede efter. Det aandede og levede inde i Tønderne. Luftblærer og Gær boblede stille op gennem Spundshullerne og sivede sagte langs Øltrærernes Sider ned i Hovene.

Ovre i Hestestaldene summede Fluerne oplivede af den sødlige Lugt af Ajle og Duften af de blanke Hestekroppe. Der var rettet an i Krybberne, og Dyrene havde travlt. Mulerne

søgte til Bunds efter Havren. Nu og da et Prust ud gennem Næseborerne, saa den kedelige Hakkelse fløj til Siderne. De lange Haler gik ustandseligt med skarpe Svirp efter nærgaaende Fluere. Engang imellem løftede en Hale sig, der blev kanoneret lidt og lagt en Bunke friske Hestepærer nede i Grebningen — som Fluerne straks styrtede sig over.

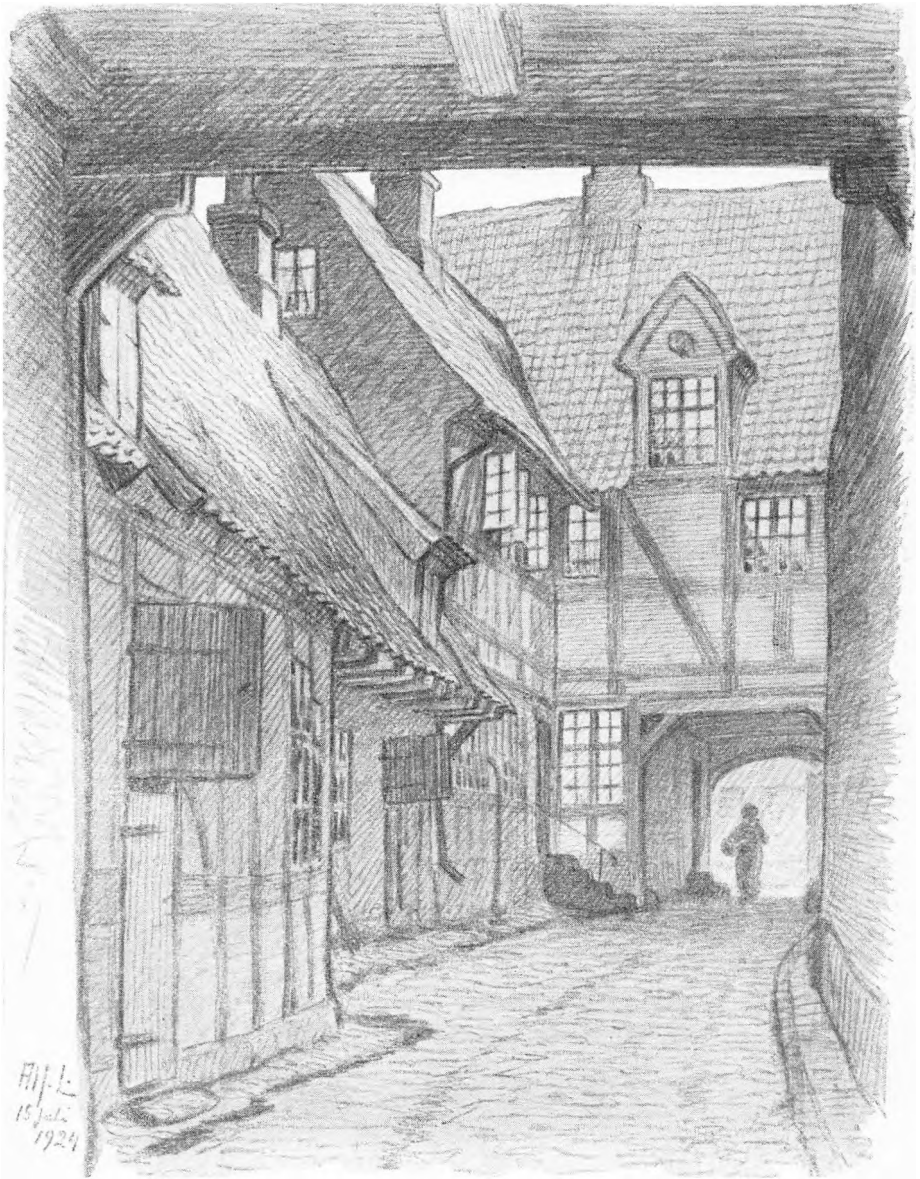
I Brænderiets Fedestald stod de brede, bøvede Stude og labbede den varme, brændevinsduftende Bærme i sig. Deres tro skyldige Øjne var blanke og aandsforladte. Den store, maanedlange Kæfert blev spædet op.

Ude i Gaarden hang Hønsene omkring paa Trinene af en Stige, omkring Slibestenen eller paa en aabenstaaende Halvdør. De var lige saa middagsdovne som Duerne, der havde lagt sig plat ned paa det mest flade Tag og laa og gassede sig paa de hede Tegl.

I Skindhuset var der ingen, der rørte en Haand. Kun de lykkelige og velstillede Fluere, som Skæbnen havde anbragt her i Gaardens fineste Flueparadis, var i fuld Aktivitet. Her var altid bakket op. Hvorfor ikke tage godt for sig af Retterne? Her var sørget ypperligt for Befolkningens mængden i Flueland. — Fra den store Dyng af Ben og Hoveder af Køer og Heste, Kalve og Faar, der laa og raadnede for fuld Kraft nede under Skærebordet, stod der et ustandseligt Sus af de Millioner af Maddiker, der mæskede sig inde i det vidunderlige Madbjerg.

I Tællelysestøberiet var Dampkedlen sat i Bero, og der var lukket for Dampen til Smeltekarret, men endnu osede det fedt og syrligt op af det.

Ogsaa i Brændevinsbrænderiet var der Middagsstilstand. Kun henne i Gærkarrene aandede det. Forvandlingen lod sig ikke standse.

I Bryggeriet var første Urt pumpet ud i Svalebakken, og nu stod det varme Vand til anden Mæskning og gjorde Forsøg paa at trække endnu lidt Kraft ud af Malten.

I Folkestuen gjorde Gaardens Folk sig til Gode ved det lange, skurede Egetræsbord, Pigerne fik Tid til at nappe sig en Bid staaende ved Bordets frie Langside.

I Købmand Bruuns Spisestue sad Familien om det hviddugede Bord. Købmanden for Bordenden. Nederst den gamle Bogholder og Butikssvenden. Man spiste i Tavshed.

I den kølige Bondestue bag Butiken havde en Familie fra Landet slaaet sig ned med deres Tørmad. De var trods Sommervarmen i tykke Kisteklæder og sad stive og kunde knap røre sig. Men Maden lod de vederfare fuld Ret. Kælderpigen havde sørget for friskt Øl i Trækanden, og klar Brændevin lyste i Klukflasken.

Paa Tømmerpladsen var der kun Sol og atter Sol. Brædestablerne stod i Heden og svedte Harpiks — og duftede sødt af mange salige svenske Somre.

Ude paa Gaardens Mark, hvor Høsten var i Gang, havde Karle og Piger slaaet sig ned i Skyggen af en Kornhob. Laagene var kommet af Madtejnerne. Ølbimpler og Brændevinsdunk var raget frem fra Negene, hvor de havde ligget skjult for Solen.

Det var de dejlige, fredfyldte Timer midt paa Dagen, hvor Heden er paa sit højeste, og hvor Mennesker og Dyr ved Mad og Hvile samler Kræfter til Resten af Dagen.

Da Maaltidet var til Ende i Købmandens Spisestue, rejste Bogholderen og Butikssvenden sig, bukkede ærbødigt og sagde Tak for Mad. Lidt efter havde Købmanden lagt sig paa den stive Sofa inde i sit eget Værelse bevæbnet med Stiftstidende. Det varede dog ikke længe, før den som et Tag faldt ned over Næsen for at tage af for Lyset og de forbandede Fluere.

Efter det normerede Kvarter traadte Fru Bruun selv ind med Kaffebakken. Lidt efter var Købmanden paa Vej ud. Han gik hurtigt gennem Butikken, hvor Svenden og Drengen var i Gang med at ekspedere Bondens Seddel, videre gennem Kontoret, hvor Bogholder Hansen sad paa den høje Knak ved Pulten og førte ind i Journalen. Inde i sit private Kontor fik Købmanden Merskumspiben ned af Pibebrættet og stoppet med storskaaret Tobak. Den Sirtses Kasket paa Hovedet og for fuld Damp ud i Gaarden paa Eftermiddags-Runde.

Først et Kig inden for i Bryggeriet. — I Skyllehuset, der som en Gevækst var klistret til Bryggerifløjnen var Hans og Peter i Færd med at skylle Øltræer. Oven paa en gammel Fjerding, der var stillet paa Enden, blev Øltræet skvulpet. Det blev lagt op halvt fyldt med kogende Vand, og nu gjaldt det om ved et særligt Tag med begge Hænder at skvalpe Vandet rundt inde i Træet, saa det blev »rent«. Nu og da blev der prøvet.

En tyk, barket Finger blev stukket ind gennem Spundshullet og følte rundt paa Træets Inderside. Var Skidtet føleligt som et fedtet Lag, fik Træet endnu en lille Dans. — Denne Renselsesproces maatte have glædet hin Professor, der havde det Omkvæd, at det nittende Aarhundredes to værste Opfindelser var frisk Luft og Renlighed. — Det var ellers en lykkelig Tid. Baciller og den Slags Stads var ikke opfundet endnu.

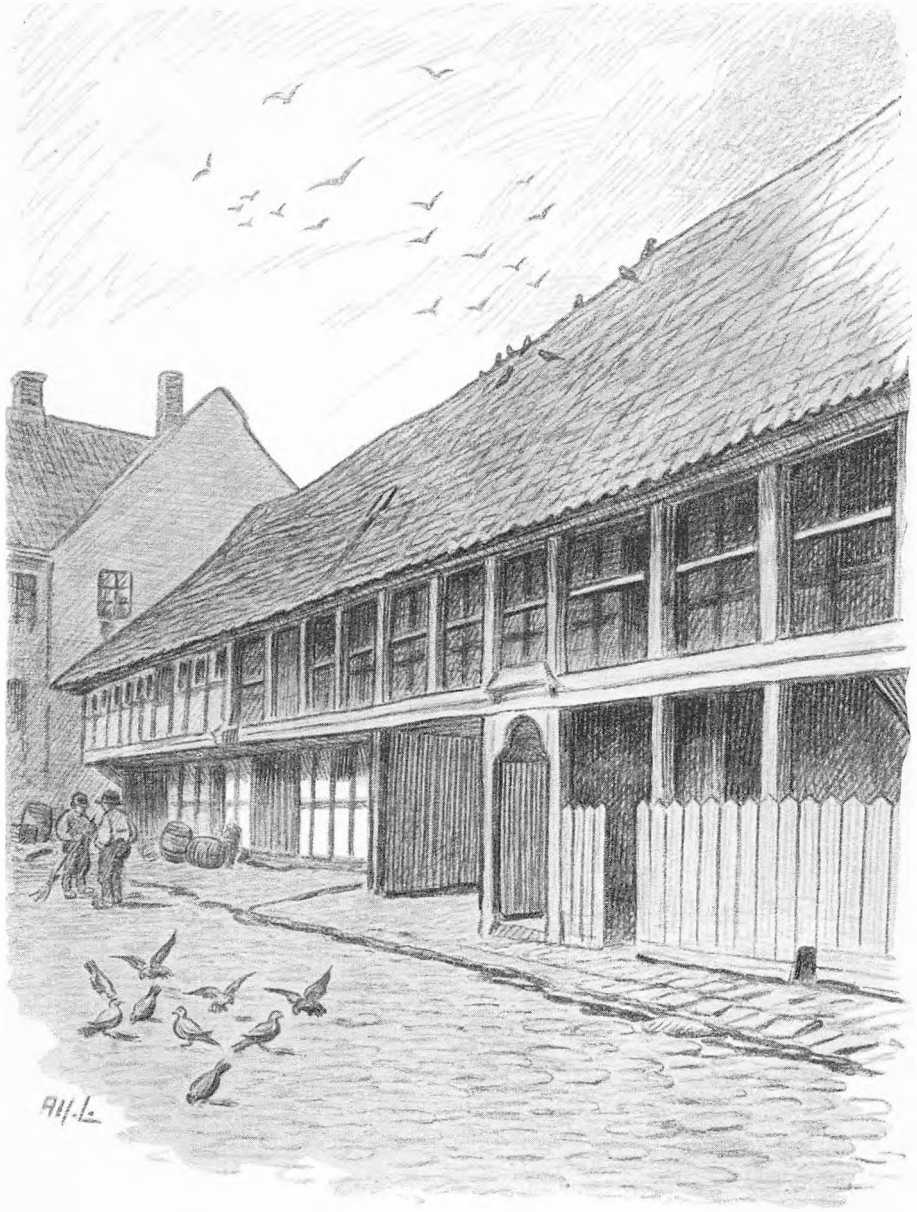
Efter lidt Vask udenpaa, blev Træerne baaret ned i Ølkælderen. Det krævede ikke saa lidt Øvelse og ogsaa nogle Kræfter. — Der var dog mange Arbejder, der i langt højere Grad gjorde Krav paa sin Mand; man skulde dengang være en rask Karl for at magte Bryggeriarbejde. Manden skulde tage fire Ottinger ad Gangen. To blev klemt fast under Armene og to baaret i Fingrene, der som et Par Kroge hagede sig fast i Spundshullerne. — Saa skramlede Hans og Peter i deres store Træsko af Sted over Gaardens toppede Brosten, ned ad den glatte Stentrappe til Kælderen for at anbringe Træerne i Rækker og Etager paa Gærhovene.

Købmanden stak kun lige Hovedet ind i Bryggeriet og indsnusede den sødlige Lugt af Øllet, der blev kogt med Humle i den store Kobberkeddel. Rummet var udforet med graa Em, der dæmpede Lys og Lyde.

Der var kun et lille Stykke tværs over Gaarden for at komme hen til Skindhuset, et stort Underrum i Mellembygningen med Port ud mod Gaarden.

Jens var der ikke. Købmanden gik ind og lyttede efter ved Nedgangen, om han skulde være i Saltekælderen. Der kom ingen Lyde op dernede fra. Kun Skindhusets evige Musik af Fluor og den susende Kogen fra Bendingen.

Hvor mon Jens, det Asen, nu var? Han hang vel et eller andet Sted og sladrede. Købmanden gik ud i Gaarden og lyttede

op mod Bygningen. Jo, der var Jens! Man hørte Smældene fra Hammeren, der tærskede Søm i — der blev spilet Skind — og noget, der skulde være Sang. — Jens var en ældre, noget afdanket Herre, pilskaldet, men en evigt gemytlig Svend. Med den komplet tandløse Mund frembragte han nogle mærkelige Lyde, der skulde give det ud for Sang. Men Arbejdet gik rask fra Haanden.

Det slaskede, vaade Kalveskind blev holdt op mod Trærammen. Et Par Søm i Hovedskindet, og saa hang det. Søm i — hele Vejen rundt, og det var spilet stramt ud. Fat i Kniven, der var dybt indhulet af den megen Slibning, og en Efterrensning med øvet Haand for Kødrester. Det var Mad for Mons. Den gamle, graa Kat var straks paa Pletten, naar der skulde spiles. De tynde Kødfliser røg i den som Aaleskind.

Mærkeligt at se de tomme Dyrebælge hænge der klasket op Side om Side — med udspilet Hovedskind, strittende Ben og den lille Hale, der daskede ned. En grotesk Projicering af det levende Dyrs Form.

Paa de vaade, hvidlige, elastiske Skind var der i de første Dage Bal for Fluerne. Saa tørrede Skindene, blev brunlige og pergamentagtige. En Dag var de færdige. Jens var der med Knibtangen. Med hastige Svup kom de lange Søm, der kun havde været slaaet lidt i, ud og ned i Sømtasken, der hang paa Jenses Mave. Kalveskindene blev lagt i Bunker, for en Dag at blive talt op i mindre Bundter, snøret sammen med Hyssing og kørt til Havnen.

Naar bare Jens var der, var der ingen Grund til at blive gal i Hovedet, for saa vidste Købmanden, at der kom noget fra Haanden. Jens var lige saa hurtig til Arbejde, som han var rask i Kæften. Med utrolig Hast bevægede han Gummerne

og lod en underlig tyk Papegøjetunge spille inde i det skraabrune, vaade Hul af en Mund. Da han nok kunde synge for sig selv, men ikke sludre, maatte han nogle Gange om Dagen paa Tourné rundt i Gaarden og helst en Vending hen forbi Køkkenvinduerne for at faa et Glimt af Pigerne. De skulde nu passe paa Jens, det var ikke altid Sukkergodt, han serverede.

Arbejderne i de gamle Købmandsgaarde var næppe at beklage — set paa Baggrund af Datidens Forhold. Deres Verden var uendelig snæver, men det gav dem den taalssomme Ro i Sindet, man traf hos Fortidens Almue. De spekulerede ikke over Forholdene, men tog dem, som de nu engang var. Alle var i det hele taget dengang mere indstillet paa at bøje sig under »Skæbnen« og ikke gøre Vrøvl. Arbejdsdagen var lang, og Lønnen var lille. Men saa var der til Gengæld mange Goder. En rigelig og solid Forplejning. Og hvad, 1½ Pægl Brændevin pr. Mand om Dagen i de gamle Brænderigaarde var vel heller ikke at foragte? Det gemytlige Samvær mellem de unge Karle, der boede i Kavallerfløjen, som deres Værelser spøgefuldt blev kaldt. Hyggelige Vinteraftener i den lune Folkestue bag Køllen og uskyldigt Fjas med Pigerne.

Naar Karlene — og Pigerne med — blev ældre og vilde sætte Bo, kunde de altid regne med direkte Hjælp fra Husbond eller et Laan til en Smule Hus med Have. Og eet var de alle vis paa. Arbejdet og Udkommet var dem sikret for Livstid. Var der noget galt, »skavede Manden sig« og skældte kraftigt ud, men ingen blev jaget af Plads.

Kom saa Alderen, og det kneb med at udrette det vante Arbejde, kunde der nemt skaffes lettere Beskæftigelse. Der var altid Brug for nogle gamle Fyre til at gaa og nørke i Staldene og pusle i Haven, til at feje Gaard, kitte og hvidte lidt og agere noget Klamphugger. De gamle blev i Gaarden til de bogstavelig faldt omkuld eller maatte give op over for Sygdom. — Saadan gik det med Jens. En Dag blev han trillet paa Sygestuen, og kort efter døde han. Sagnet kunde fortælle, at det var fordi, man havde puttet ham i Bad. Det kunde Jens ikke tage. Han havde aldrig haft Vand paa sin Krop, siden Jordemoderen for nogle og halvfjers Aar siden havde vasket ham.

Det var som sagt i Høstens Tid. Og den Dag holdt der kun een eneste Bondevogn i Baggaarden. Bønderne havde andet at tage Vare paa end at køre til Bys. Men Morten Pæsen fra Borup og hans Kone maatte alligevel af Sted. Gammelfar var død, og Begravelsesgilde skulde der holdes, om der var nok saa travlt. Derfor var de tidlig taget hjemme fra og kørt i Gaarde hos Købmand Bruun paa Torvet, som de plejede van.

De havde faaet talt med Købmanden, for hos ham skulde de jo laane Tallerkener, Kopper, Glas og Spiseværktøj. Til Butikssvenden havde der været en lang Seddel at diktere over alt det, der skulde bruges til Gildet, lige fra Klipfisk, Risengryn, Kaffe og Topsukker til Gammel Vin og Arrak — et godt Anker Brændevin ikke at forglemme.

Om Formiddagen havde de været en lille Tur i Byen for at hilse paa Konens Søster, der styrede Huset for en gammel Enkemand henne i Søndergade. Deres medbragte Mad havde de spist i Bondestuen bag Butikken, og ud paa Eftermiddagen var de, efter at Manden havde faaet Rejsedrammen, og Piben stoppet, klar til Afgang.

— — —

Høsten var forbi, og Kornet kørt i Lade. Rundt om i Landsbyerne var Tærskningen i Gang. Ud fra alle Loer lød Plejlens taktfaste Slag. Den dumpe Lyd af Slaglen mod de udbredte Neg paa Lergulvet hørte ikke alene Landet til. Rundt om i

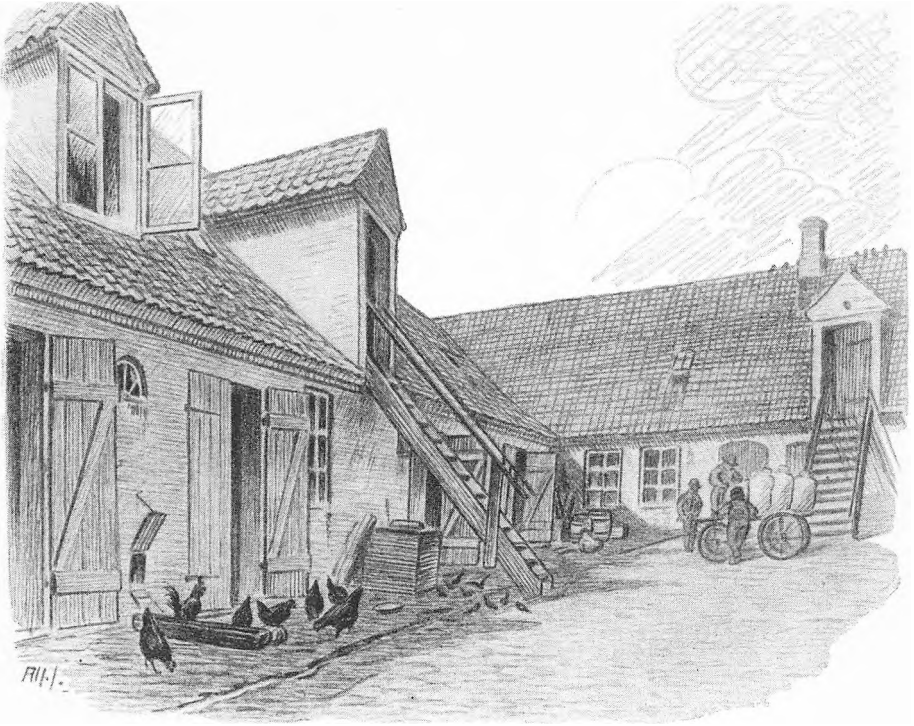
Købstæderne lød den, ud fra Vognmandsgaardene og de mange smaa Brugere af Byjorden. Ogsaa i Købmandsgaardene blev der tærsket, men her, hvor der var Storlandbrug, var man naaet til at faa primitive Tærskemaskiner trukket ved Hesteomgang.

— Der begyndte at komme Liv paa de sommerøde Lofter i Gaardenes store Magasiner. Maaneder igennem havde de ligget tomme bag stængede Luger og Vinduer — med indelukket og hed Luft — helt givet Støvet i Vold, der langsomt pudrede alt til. — Intet Liv uden Edderkopperne, der taalmodigt spandt for de faa Fluere, der forvildede sig derind. — Nu og da en Mus, der med sin Hale trak en fin Streg i Gulvets Støv paa Vej hen til lidt Korn, der var kommet ind bag Panelet og piblet frem paa Gulvet. — Nu var der lukket op overalt, og Støvet stod i tætte Skyer ud i Gaarden og omkring Mændene, der fejede. — Inden de var færdige, hang der sorte Totter af Skidt i Haarene ud af Næsen.

En Dag rullede det første Kornlæs i Gaarde. En stiv Fjællevogn skramlede ind gennem Porten fra Gaden og gjorde Holdt i Forgaarden. Det var det første Korn af den nye Høst. Særlig festligt saa det ikke ud. Sækkene var forskellige i Størrelse og Farve, flere af dem lappede og nogle havde en Halmvisk som Stopning i et Hul.

Inde paa Kontoret blev Kvaliteten af Kornet bedømt. Det blev bredt ud over Bordet som en gul Plet, der blev set og følt paa det, og snuset til det, om det var friskt. Den hollandske Vægt blev taget, og Købmanden fastsatte Prisen. Han gik selv ud i Gaarden — det var jo det første Læs — og fik fat i et Par Mand til at bære op.

Vognen var kørt hen foran Bryggeriet, for det var Byg egnet til Maltning. Hestene blev spændt fra og sat ned i Rejsestalden. Bonden gik selv op i Vognen for at række Sækkene ud. To

Karle fik skiftevis en Sæk. Som en stor graalig Masse bovnede den sig ud over Mandens Ryg. Den tunge Byrde blev skuttet til Rette — og nu gik det trælsomt og tungt, men i den øvede Arbejders rigtige Tempo op ad Trætrappernes mange Trin op paa Kornloftet.

Tusinder af Traad — Aarti efter Aarti — havde slidt Trap-petrinene ned og gnavet de fremstaaende Kanter. Kun Kna-sterne havde holdt Stand, omkring dem bulede Træet sig op og ned. En Trælægte var i sin Tid slaaet paa Væggen som Haandliste. Svedige, hornede Hænders Gliden havde i Aarenes Løb poleret den og indlagt hver Fure med fedt Snavs.

Tungt gik det — Skridt for Skridt ad de mange Trappetrin. Mændene havde erstattet de klodsede Træsko med Lædertøfler udskaarne af et Par forhenværende Støvler. Snart brød Sveden frem og fyldte Trapperummet med sin skarpe, syrlige Lugt. Det dampede af Mændenes svedvaade Kroppe, og Dampen løste op i gamle Lag af Sved, der laa bundet i det snavsede Arbejdstøj.

Oppe paa Loftet stod den tykke Mesterbrygger Petersen og svedte lige saa stærkt som Opbærerne, skønt han ikke havde andet at gøre end at flytte lidt paa Lodderne og notere Sækkernes Vægt i sin Lommebog.

En Strøm af Korn løb fra Sækkens Mund mod Gulvet. Der blev en lille, gul Vulkankegle. Den voksede og bredte sig med hver ny Sæk. Loftets Lugt af Støv og Sved fik et helt nyt Indslag: Kornets kølige, let syrlige Aande.

Dag efter Dag kom Kornvogne kørende. Nogle blev dirigeret til Sædlofterne. Andre til Malteriet. Kornkeglerne paa Lofterne bredte sig og løb sammen. Snart laa der over alle Lofter et bølget, gult Bakkeland af Korn.

Der faldt noget Støv. De blanke Kornbakker mistede deres Glans. — Nu var det igen gode Tider for Musene. De tog deres lille Del af de rige Skatte og kvitterede med smaa, sorte Visitkort. — Ængstelige Sjæle, der med Gru tænker paa al det Snavs, deres Forfædre har nydt — uden at tage den ringeste Skade — kan være ganske rolige. Selv om det Hele dengang ikke var kedeligt og livløst — og saakaldt hygiejnisk — saa var det dog viseligt indrettet.

* * *

Tiden var inde til, at Maltningen kunde begynde. Paa Loftet neden under stod Støbkarret. Et Skod blev trukket ud, og ned

i Vandet rislede en blinkende Strøm af Byg, til Karret var fyldt, og der stod en Haandsbred Vand over Kornet. Paa Overfladen flød nu venskabeligt Side om Side Tidselhoveder, Avner, golde Korn og Musemøg. Det hele blev skummet af til Glæde for Hønsene. — Hullet over Støbkarret var en fæl Musefælle. Naar de smaa Gnavere om Natten gik paa Ekspedition paa Kornloftet, plumpede de igennem og druknede ynkeligt.

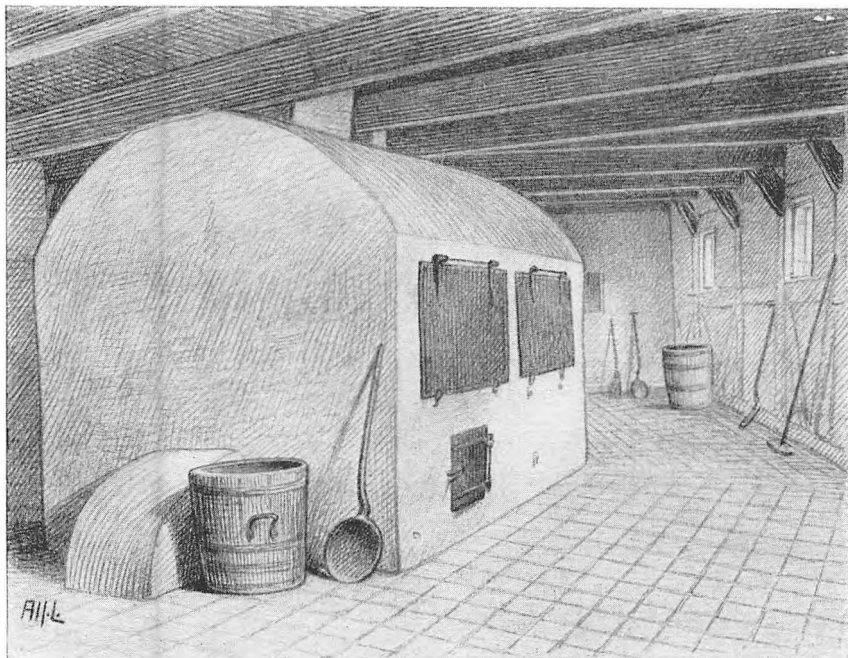
— Nede under Vandet laa de smækre, skarpkantede Bygkorn. De drak og drak med alle Porer, bovnede ud og fik trinde Former. En Dag havde de faaet nok. Vandet kom af Kornet, og Kresten Maltgører kunde skovle hele den vaade og tunge Masse gennem en Lem ind paa Grogulvet.

Her foregik saa i de følgende Dage Kornets Forvandling til Malt. — Udadtil skete der kun det, at Kresten med passende Tids Mellemrum kastede det vaade Korn, for at det ikke skulde tage Varme, og efterhaanden flyttede det frem over Grogulvet.

Først laa de smældfede, let brunlige Korn i en tyk, smukt afglattet Dyng. Efterhaanden blev Dyngen lavere, bredere og længere. Samtidig blev Kornene blegere og magredes af. De var begyndt at udsende fine Rodtrevler, mens samtidig Kimspiren usynligt banede sig Vej under Skallen. Mere og mere loddent blev Maltstykket. Til sidst var det en sammenfiltret Masse af krøllede Rodspirer og af Korn, der igen var blevet slanke og kantede. — Bygget var blevet Grøn malt og færdigt til at komme paa Køllen.

En Lem blev aabnet, og med Skovle og River blev Grønmalten drevet ned paa Køllegulvet, en stor Si af sammenflettede Jertraade. Under Traadnettet blussede en Brændeild.

Først laa Malten og dampede af al den megen Væde. En Dag stod der ikke mere hvidlig Dis over Malt dyngen, men den

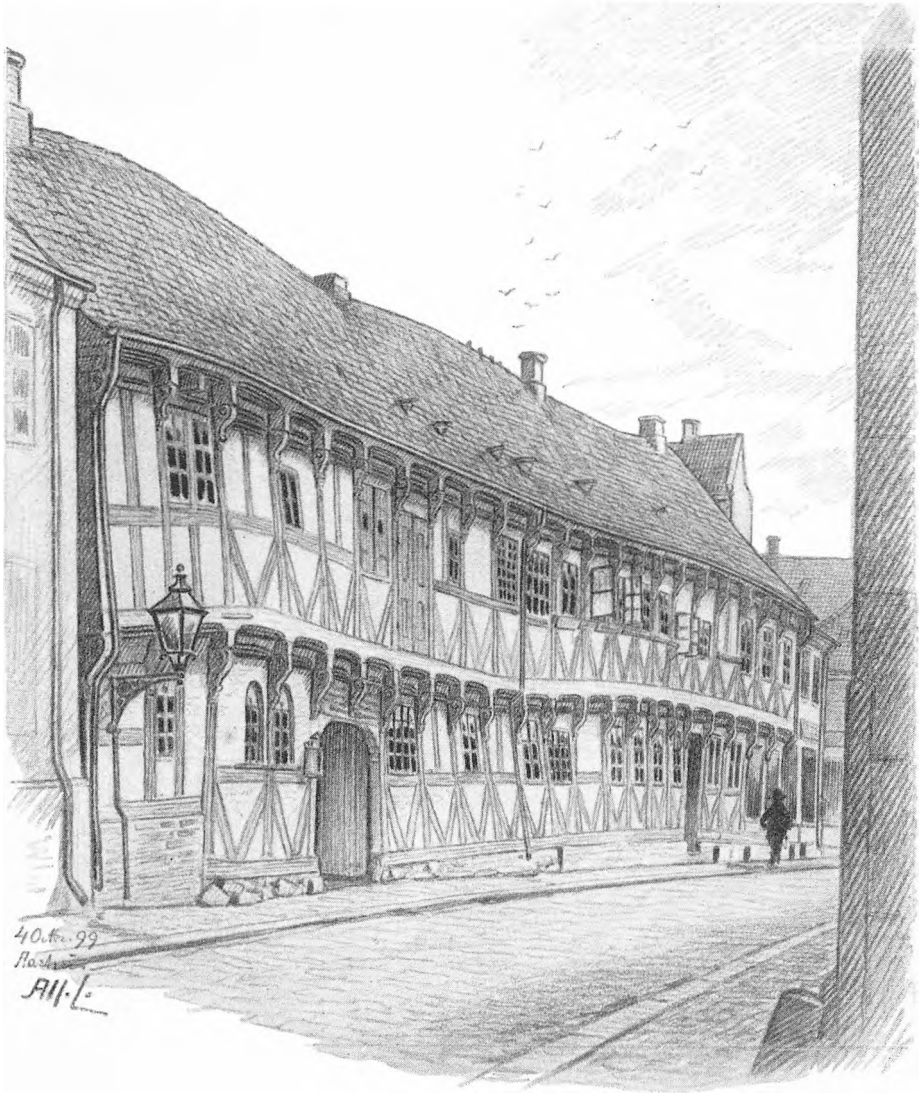

udsendte en forunderlig sød og besnærende Duft. Det gyldne Korn var forvandlet til brunlig Malt. Det viltre Vildnis af Rod-trevler var svundet ind til det rene Ingenting. Det allermeste var ved Maltens Kastning gaaet gennem Jernnettets Aabninger ned paa Gulvet nedenunder.

Medens Kresten Maltgører omhyggeligt gik og kastede sit Stykke oppe paa Grogulvet — og fra Støbkarret flyttede det hen mod Køllen — var Kornet blevet noget helt andet. Man havde bildt det ind, at det var blevet Foraar, at det laa ude i Mulden og drak af de kølige Byger. Trygt havde det givet sig til at sende sine Rodtrevler ud, og Kimen, der skulde blive til den nye Plante, var begyndt at røre paa sig inde bag Skallen. Samtidig var det dybeste af alle Mysterier fuldbyrdet. Den træ-

ge, uopløselige Stivelse i Kornet var under Spiringen blevet til Druesukker, brugbar Næring for den unge Plante. — Men just som det hele var begyndt saa godt, og Kornet allerede drømte om en ny lang Sommer med grønne Blade, der bølgede i Vinden, var Menneskene kommet. Med et voldsomt Solbaal havde de kvalt den nye Plante for at røve dens Sukker — ligesom de bryder ind i Biens Kube og stjæler dens Honning.

— Malten var færdig fra Køllen. En Tur gennem en Rense-maskine, der pustede de sidste Rodtrevler bort. Saa kunde den ligge roligt inde i det bælgmørke Maltkammer og vente paa, hvad der saa skulde ske.

4 Oct. 99
Rash
R.H.L.

Lars Gaardskarl var den første paa Pletten tidlig om Morgen. Han aabnede Portene, lukkede de to Vagthunde Thor og Freja ind i Tremmegaarden og vækkede ovre i Kavallerfløjen og i Folkestuen, hvor Pigerne sov. Kavallererne gjorde ikke mange Dikkedarer. Det gjaldt blot om at komme i et Par Bukser og Træsko — man vaskede sig først efter Fyraften.

Dagens første Maal var Brænderiets Blandingsstue nede i Baggaarden, hvor Morten, Formanden, stod for Uddelingen af Dagens Ration. Morten havde andet at tage Vare paa end staa dér og dele Brændevin ud. Naar en af Karlene var lidt sent paa den, maatte Kammeraten tage hans Flaske med og faa den fyldt. Den stod saa paa en lille Hylde uden for Blandingsstuen og ventede paa sin Ejermand. Der var ingen, der blot tænkte paa at bryde den uskrevne Lov og negle Flasken.

— Inde i Bryggeriet var Hans og Peter i fuld Gang med Mæskningen. Sækkene med den knuste Malt, der stod paa den brede Bænk, der omgjordede Mæskekarret, blev løftet op og tømt ud i det varme Vand. Saa gjaldt det om at faa Røre i »Vællingen«. Begge Mændene stod oppe paa Bænken og bearbejdede Indholdet i Karret med de tunge Mæskeror, store Asketræsaarer med en lang udskaaret Rille i Bladet — de skulde jo ikke ro, men røre. Det var om at gøre, at der ingen døde

Steder blev inde ved Sider og Bund. Vandet skulde have Lov at virke paa al den knuste Malt og uddrage Sukkeret af den.

Hans og Peter jumpede drivende af Sved ned fra Bænken. Og Mæsken fik Ro. En god og nærende Lugt steg op af Karret, en fin Aroma af Jordens Frugtbarhed.

Nu blev der aabnet for Klarehanerne, og den gyldne Urt vandt sig ned i Taphoven, ikke som en tyk Tovstraale, men som en fin, gennemskinnelig Klokke med tynde Væskevægge.

Al Maltens Honningsødme var uddraget i Urtens vamlø Mjød. Men der var endnu lang Vej frem til det levende, syrlige Øl. Først skulde Urten koges med Humle. De fine, grønne Blomster maatte afgive deres æteriske Olier; bitre og stærke — som et virilt Element — forenede de sig med Urtens runde Sødme for at frembringe Øllet. Dog endnu manglede det allervigtigste, Gærens oprørske Ferment til at spalte Sukkeret og skabe selve Livseleksiren, Alkohol, gøre Øllet levende og smykke det med Kulsyrens Perler.

Men inden det naaede saa langt, havde Brygget været en Tur paa Svalebakken for at afgive det meste af sin Kogevarme. Først hen mod Aften var det tjenligt til at gaa i Gærkarret.

Naar Dagens Brygning var forbi, og der var Aftenro i Gaarden, maatte Bryggerkarlene efter Omgang stille for fra Gærkarret at fæde det delvis afgærede Øl ned i Kælderen, paa Træerne, der laa og gabede med aabne Munde.

A.H.L.
Verlag
S. 26.
1901

Brænderiet og Fedestalden var en Verden for sig. Af specielle Grunde henlagt til Baggaarden, hvor det store Gødningbjerg laa i sin Sø af brun Ajle. Fededyrene var nemlig vældige Producenter af det, der sætter Kagen paa Bordet.

Fra den Dag Fedekvæg, Stude og Tyre blev lukket ind i Stalden og til de nogle Maaneder senere flæskefede og slagtemodne blev ført bort, var de kun optaget af at æde og møge. Vældige Mængder af Hø og Halm, Strømme af brun, brændevinsduftende Bærme gik gennem dem, afsatte Fedtlag og kom ud igen som Gødning.

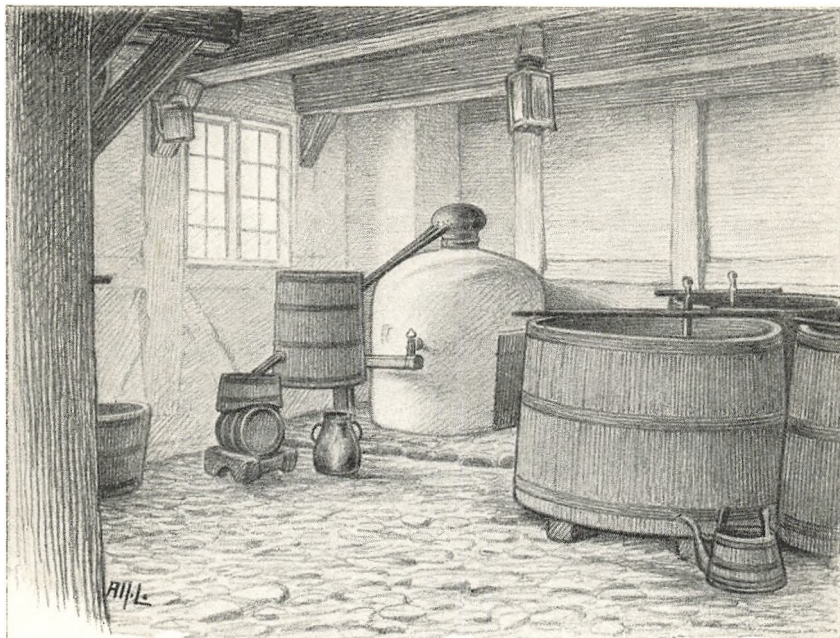
— Brændevinen i Bærmen lullede Dyrene ind i en kæfereret Salighedstilstand. Deres store, svømmende Øjne blev endnu mere blanke — et Nirvana at se ind i. Naar Dyrene ikke orkede at æde og bælge mere, stod de og døsede med et brunligt Bærmesavl om Mulerne eller lagde sig til Ro i Halmen. Stalden var helt deres. Ingen Verden uden for den. Kom en Fremmed derind, vaagnede de op, brølede og var balstyrige.

Saa enorme var de Gødningsmængder, der fra Fedestalden blev båret ud paa Møddingen, at der blev et stort Overskud, selv efter at Gaardens mere end hundrede Tønder Land var blevet overdaadigt gødet. Hvert Foraar maatte Købmand Bruun lade afholde Møgauktion over henved 500 Læs Gødning. Det var en stor Dag, en af Aarets Festdage, med mægtigt Ryk-

ind i Gaarden. Rigeligt med Øl og Brændevin i Bondestuen og Folkestuen, der var taget med ind til Beværtning, og oppe hos Købmanden en Frokost, hvoraf der gik Ry, for Auktionarius og Honoratiores.

— Naar saa Dyrene var fuldmæskede og skulde indskibes, maa man ikke tro, at den nærmeste Vej til Havnen blev valgt. Nej, hele Byen skulde have Glæde af det. Alle skulde beundre Købmandens smældfede Dyr. I Triumftog blev de ført gennem Hovedgaden ned til Havnen.

Men en Dag var det nær gaaet galt. En stor Tyr gjorde sig pludselig ud til Bens og tog Magten fra de to Karle, der trak af Sted med den. Heldigvis var det lige ud for Kirkegaarden. Den ene af Karlene var en rask Mand. I et Nu havde han ændret Kirkegaardsmuren og faaet Bæstet tøjret til et stort Træ lige inden for. Der stod Tyren nu og brølede olmt. Ingen turde komme den nær. Der blev sendt Bud efter Slagteren, men han kunde ikke faa Ram med Øksen til det urolige Dyrs Hoved. Saa var der ikke andet for, end hurtigst mulig at faa Tyren skudt, inden den fik revet sig løs og gjort Ulykke. Men fra den Dag af var det Slut med Fededyrenes Optog gennem Byen.

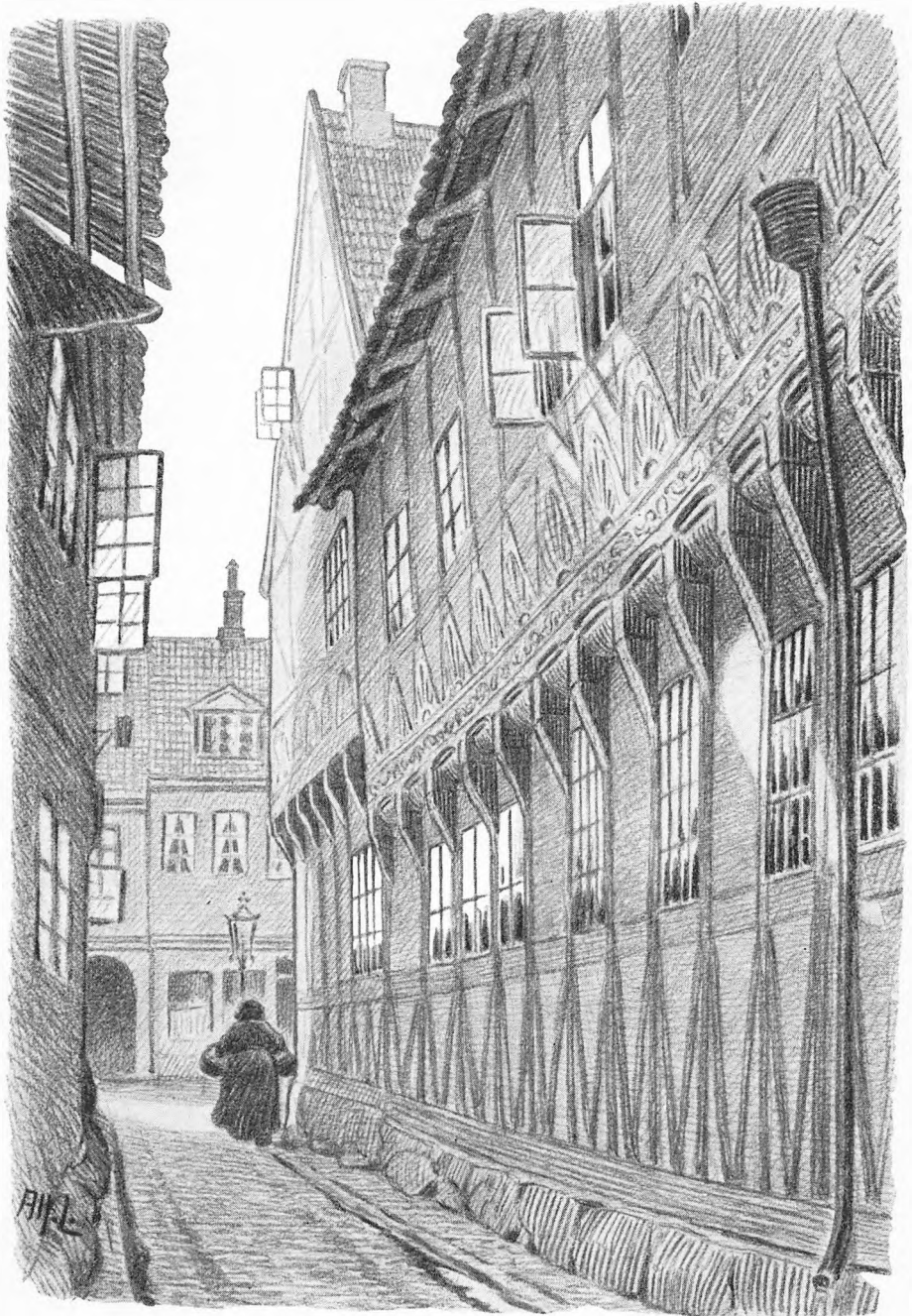
Dagens Brænding var i Gang. Fra det Kar, der var gæret færdig, var Mæsken hældt i Panden, og Brændefyret under den tændt. Snart vilde de lette Spritdunster løfte sig, søge op i Brændkedelens Hat og tvinges ud gennem Svale-rørene for fortættet til Brændevin at blive samlet i Tønden neden for Udløbet.

I et andet af Brænderiets fire Mæske- og Gærkar var to Karle i Færd med at tyndmæske. Der blev sat skraaet Malt og kogende Vand til Tykmæsken. Saa tog de fat med Mæskerorene for grundigt at forene Malt, Korn og Vand. — De var klar over, at i Dag, hvor det var lummervarmt, vilde det tage Tid, inden Mæsken var tilpas afkølet, saa der kunde sættes Gær til og hældes Øl i den.

I et af de andre Kar var Gæringens underfulde Proces i Gang. De bittesmaa Liv, Gærcellerne, var ved at kaste sig over Sukkeret og forvandle det til Alkohol og Luftarter. Imens stod Karret vel tildækket og rugede over sine Hemmeligheder.

Luften derinde i det lille Brænderi var fyldt med Dampe, krydret med syrlige Lugte fra Gæringen og med liflige Dunster af Brændevin, thi Svalekarret var primitivt og formaaede ikke at fortætte alle Spiritusdampene, saa nogle af dem flygtede ud i Rummet.

Hyllet i Damp og Dunst gik Mændene over deres Arbejde i Brænderiet. Og langt ud i Byen forkyndte det sin livsalige Virksomhed. Dunsten af Brændevin og den varme, sødlig-sure Lugt af Bærme laa om det som en Aura. Og ud fra Afløbsrøret fra Svalekarret sprang en dampende hed Kilde. Her søgte Konerne fra Rønnerne nede i Møllestræde hen med deres Spande. Gratis varmt Vand til Vask og meget andet.

En bred Strøm af Korn er gennem Aarhundreder gaaet ind til de gamle Købmandsgaarde, for atter at rinde derfra som to blanke Bække. Den ene klar som Krystal. Den anden gylden som Rav.

Den første lig Vandet, som vælder i Kilderne fra Jordens Indre, men dog en hel anden Substans: selve Livets Vand. Den ældgamle Livseliksir, Resultatet af Alkymistens Søgen efter de Vises Sten. Menneskets Vaaben mod Sot og Sortsind. Solen selv, skænket i Glasset. Paa een Gang Menneskets Ven og farlige Fjende.

Den anden Strøm, den urgamle Drik: Øllet. Menneskets milde Ven. Fyldt med Kornets Sødme, med Humlens Bitterhed og med Gærens livgivende Kraft. Bærer af Kulsyren, der er som Livsaande for Svælget. — Den gode Slukker af Tørsten. Den venlige Dulmer af Sliddet. Hverdagens Hjælper. Regnbuen over Festen.

— — —

For de gamle Købmænd var det en givtig Gerning at forædle Korn til Øl og Snaps. Mangen Brygger og Brændevinsbrænder har, naar Løbet var endt, lagt sig til Hvile i deres Grave som formuende Mænd med velfunderet Gaard og Gods.

Den gamle Købmandsgaard var et stort, straalende Eventyr. For Børn var dens Virkelighed langt mere end alle Drømme om Amerikas Prærier eller Indiens Jungler. Her var Oplevelser nok til hver Dag hele Aaret rundt.

Købmandens Søn Christian skulde helst være med alle Vegne, hvor der foregik noget. I Dag havde Svinemanden Hans Peter været oppe i Skindhuset og hentet et Par Trillebøre fulde af Hoveder og Ben. Der skulde koges Suppe til Svinene. Hele Redeligheden blev skovlet op i en indmuret Jerngryde, der stod i et særligt Rum i den ene Ende af Svinehuset. Snart efter lugtede det af Kødsuppen, og Svinene, der vidste, at det stod paa Herreret, hylede og skreg op. Naar Suppen var tilpas afkølet, blev den ækle, graa Vælling i Spande baaret ind i Svinetrugene. — De afkogte Ben og Hoveder med slet ikke saa lidt Sul paa blev kørt ned paa Benpladsen længst nede i Baggaarden. Her kunde saa andre Fluer fortsætte, hvor de forrige slap, mens Sol og Regn hjalp til og blegede Benbjerget.

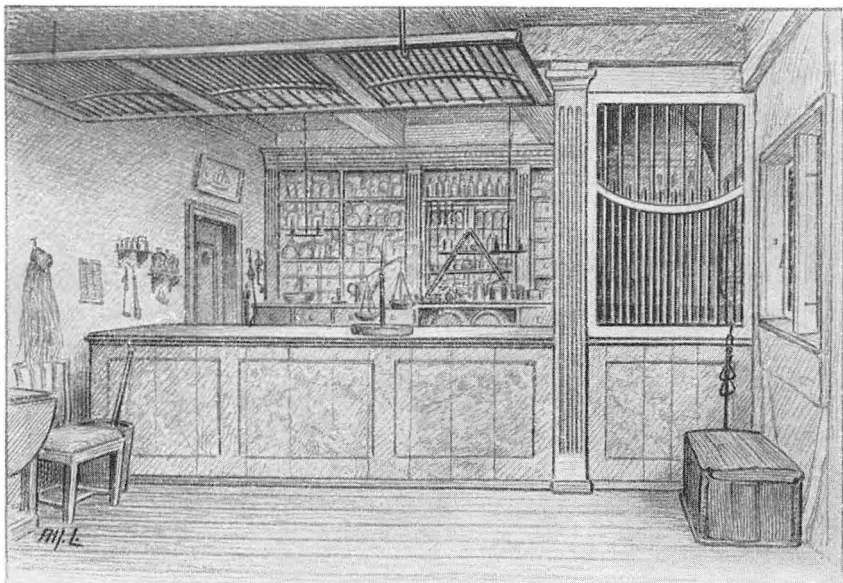
En makaber Historie at se paa! Lange, hvide Hestehoveder med store, grinende Tænder — det Hele lige til at rejse paa Enden af en Nidstang — stak frem af Dyngen mellem skikkelige Kokranier med tandløse Formunde. Tunge Hesteben med skobeslaaede Hove, altid bøjede i Leddet, Koben med brede, strittende Klove. Troskyldige Kalveben og smaa fine Lammefødder

med helt jomfruelige Klove af tyndt, gennemskinneligt Horn. Inde i Bendyngen og i Jorden under den var der Rotte-Paradis med Mad lige uden for Døren. De arbejdede trygt derinde ogsaa om Dagen.

Der var Rotter mange Steder i den gamle Købmandsgaard. De behøvede slet ikke at »stjæle« af det, Menneskene mente alene var deres. Der var nok at tage af alle Steder i den fede Gaard. Rotterne kunde nøjes med at rydde op, og gjorde ogsaa som Renovationsfolk stor Nytte. Det var sjove og foretagsomme Dyr. Naar Drengen var paa Ekspedition i et af de store Træer, der ludede helt ned paa den gamle Baglænges Tag, kunde han højt til Vejrs træffe paa unge, videbegærlige Rotter, der ogsaa var ude og se sig om i Verden.

— Ofte var det ude paa Markerne, det foregik. Om Foraaret, naar Faarene skulde klippes. Først blev de vasket grundigt i en Mergelgrav. Senere bagbundne og lagt op paa et langt Bord, hvor Klippingen gik for sig. Bagefter stod de og saa sølle og skaldede ud. Bedst var det i Høsttiden. Kornets Mejning og Negenes Binding, altsammen ved Haandkraft. Hele det dejlige Liv derude paa de store Marker i Sommersolen, under de drivende Skyer. Kørsel oppe paa det høje Kornlæs var særlig spændende. Det gjaldt om at holde sig fast ved Læssetræet og gøre sig fuldstændig flad, inden Læsset som en Prop fyldte Ladeportens store Gab.

Hver Dag skulde Drengen et Smut ind i Butiken. Det var ikke alene Sveskerne, der trak. Bare at staa og hænge ved Disken og se paa dem, der kom og gik. Pigerne fra Byen med deres Kurv paa Armen. Var Døren ind til Kontoret lukket, skulde Svenden nok være der med et Par Vittigheder. Eller naar Landkunderne kom. Et lidt mere højtideligt Foretagende med Velkomstdram til Manden og et Glas Kirsebærvin eller Mjød

til Konen. Saa gjaldt det for Svenden at have Rede paa Familie-skabet, naar der skulde spørges til de forskellige Slægtninge, hvoraf de fleste kom i Købmandsgaarden. Købmanden fik sig ogsaa undertiden en lille Passiar med sine Kunder fra Landet. Han sagde altid du, og Bønderne lige saa selvfølgelig De til ham.

Naar der ikke blev ekspederet, var der altid noget andet at tage fat i. Nye Varer skulde bringes paa Plads. De store Bundter af Klipfisk lægges ned i den murede Beholder med det skraa Trælaag. Et nyt Sukkerfad rulles ind i Bagbutikken. Skufferne fyldes op.

— For en Del Aar siden var Butiken blevet moderniseret. Den gamle Krambod havde haft Vinduer af samme Slags som dem, der ellers var i hele Huset. I den ny Butik var Vinduerne af samme Bredde, men gjort lidt længere, og saa var der nu otte

Kvadrater Glas i hvert. Det gamle Gitter, der før kunde adskille Bodens to Afdelinger, var taget bort. Det havde været fastgjort til Loftet lige over Diskens Yderkant. Om Dagen blev det slaæet op under Loftet og om Aftenen drejet ned og fastgjort til Disken. Det adskilte Krambodens Lager af Varer paa Hylder og i Disk fra Pladsen foran denne, hvor der tidligere havde staaet en Slagbænk, Bord og Stole til Kunderne. Dette Inventar var flyttet ind i Bondestuen og Gulvpladsen taget i Brug til Vareudstilling.

Her stod der nu Skovle, Grebe og Spader. Sække med Ris og Ærter, krænget et Stykke ned, saa man kunde se Varerne. Nogle Tovruller og en lille Pyramide bygget op af Slibestene.

Paa Skrævs over en Sejlgarnssnor henne over Disken hang der en Række af Flinchs Almanaker. Der gik nogle omkring Nytaar, Resten var Pynt hele Aaret rundt. Lige saa sjældent blev det, der skulde agere Vinduespynt, rørt. Det var ikke meget. Et Par Leblade over Kors i et Vindue, nogle Fajancekopper og en broget Pebermand i et andet. En Købmand, der vilde være meget flot, skal engang have stillet tre Sukkertoppe ind i sit Vindue og over hver af dem hængt en Natpotte i en Snor.

— Paa Sædlofterne var der altid noget at gøre i Sæsonen. Efter Høst stadig Rykind i Gaarden af Bondevogne med Korn. Undertiden var der ligefrem Trængsel foran Opgangen. Al Sæden blev jo baaret op, og det var drøje Dage for Karlene. Var endelig Kornet havnet oppe paa Lofterne, skulde det kastes — ogsaa et træls og støvet Stykke Arbejde. Endelig Maaling i Tøndemaal og Sækning. Det gik langt lettere at faa Kornet udskibet. Det blev slisket ned i Vognene.

— I Ølkælderen saa Drengen til, naar der blev fyldt op. Øllet, der ved Eftergæringen var flydt ned i Hoven, blev tappet i en Kande og hældt op igen i Øltræerne. Kanden stak sit lange, bøjede Næb ned i Tønden og spyede Øl, til der stod en brun

Springkilde op af Spundshullet. Saa blev der spundset til. Og Øllet var parat til at gaa ud i Verden.

Eller ogsaa blev Gæren, der laa som en slimet Masse over Hovens Bund, samlet med en Skraber. Noget af den blev hældt i en Lærredspose og lagt i Presse. Det købte Bagerne.

I Hudekælderer skulde man se, der blev saltet Huder. De blev bredt ud paa Stengulvet og et Lag Salt saaet ud over dem med øvet Haand. Atter en Hud, Salt og saa fremdeles. Fra Hudebunkerne drev der smaa Strømme af Blodvand, der samlede sig i en Sump som en brun, blank Blodsø. Vrag-Huderne kom for sig. Det var alle dem, der havde Værner, smaa Udposninger paa Indersiden, hvor Oksebremsens Larver havde boet. Den havde boret Hul i Huden for at komme ud, da den skulde forpupes.

Op paa Loftet til Jens, se ham spile Skind og høre paa hans Snak. Om Vinteren var der modbydeligt koldt. Vinden stod i et iskoldt Sus igennem for at tørre Skindene. Men henne over Lysestøberiet var der ikke saa tosset. Her var Vinduerne lukket, og der var stukket et Damprør op fra Kedelen nedenunder. Det lunede godt.

Her blev de spilede Faareskind klippet. Et Par svære Madamer sad plantet paa Træstole og skrævede godt ud. Fra Bunken ved Siden af sig tog Konerne de tunge og stive Skind og lagde ud over deres brede Skød. Den ene Haand greb i Toen og den anden førte med stor Øvelse Uldsaksen. Ikke et moderne Apparat med Øjer til at stikke Fingrene i, men Oldtidssaksen: to Knive forbundet med en buet Staalryg, der ved sin Fjerkraft holdt Æggene fra hinanden. Haanden greb om Saksen og trykkede Knivene sammen. Sladderer gik. Saksene bed. Ulddynerne i Kurvene voksede og Bunkerne med de ynkeligt barberede Skind.

Lunest var der i Tællelysestøberiet en kold Vinterdag. Det laa i Mellembygningen i to store Rum. Det ene var Smelte-riet. Det andet Støberiet. Midt paa Gulvet i det første laa der en lille indmuret Dampkedel og bag den de to Smeltekar, mens Støbekarrene var sat ind i Væggen overfor og mavede sig lidt ud i Støberiet.

I disse to Rum foregik der ikke mindre mærkelige Ting end i Bryggeri og Brænderi. Ogsaa her fandt der gaadefulde Processer Sted, Dele af Livets store Mysterium.

Fra Skindhuset blev der baaret Vidjekurve over med Okse- og Faaretælle. De stive, hvidgule Fedtmasser, sluttet i deres blanke Hinder, der nu laa og lugtede raat og ramt, var for faa Timer siden flaaet ud af endnu varme Dyrekroppe. Engang havde det været Græs, var blevet ædt af et levende Væsen og aflejret i dets Krop som Reserver af Liv, oplagret Sol og Varme. — Og hertil skulde det igen forvandles.

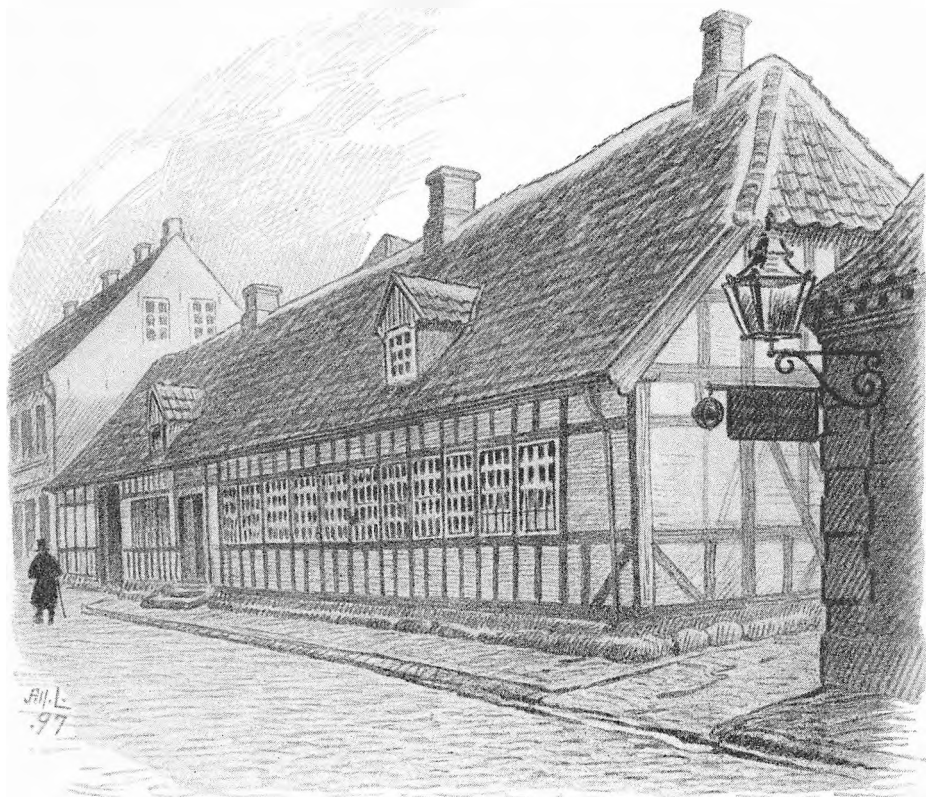
De døde, klamme Klumper, plettet af Blod og Snavs, blev kastet i Smeltekarret, hvis Bund var dækket med syreblandet Vand. Der blev sat Damp paa. Naar Smeltningen var til Ende, blev der aabnet for Hanen, og ned i Kanden løb der en blød, tyktflydende Olie i varme gullig-brune Farvetoner med en god og levende Lugt ved sig. Den smeltede Tælle kom i blanke Tin-forme, der forud var blevet spækket med en Væge. — Og et

Tællelys var blevet til. En mørk Vinteraften skulde det brænde i Stuen, en bittelille Funke af Sol, der spredte Lys og Varme.

— I Lysestøberiet arbejdede to Mand. Gamle Ole Hansen og Søren Jensen. Ole Hansen var en lille, spinkel Mand med et sirligt Præg over sig, altid net i Arbejdstøjet. Han gik op i sit Fag med videnskabelig Akkuratesse, og der var pinlig Orden i alt, hvad han havde med at gøre. Ole Hansen betragtede sig ikke som Arbejdsmand, men var Lysestøber og hævdede sin Rang ved at gaa med Kapsko og med smaa Guldørenringe. Søren Jensen var en ung, kraftig Mand, støt til Arbejdet.

Der var rart inde i Støberiet, naar der var tændt Lys i Hængelamperne, og Støbningen gik for sig. Sindigt gik Ole Hansen med smaa, sirlige Skridt og lette Klamp af Kapskoene mod Trægulvet frem og tilbage mellem Støbekar og Arbejdsbord. I en tynd, gullig Strøm løb den varme Tælle olielindt ud gennem Messinghanen ned i Støbekanden. Henne ved Arbejdsbordet løftede han Kanden, op og gennem dens Tude gik to bløde Strømme ned i Formene. Søren Jensen tog de tunge fyldte »Borde« og bar med ud i Størknehuset.

Han traadte tungt i det og gik derfor med Kludesko inde i Støberiet. Hans lange, svuppene Skridt, Ole Hansens Træskotrippen, den linde Lyd af Tællen, der snoede sig ned i Kanden, Lampernes stille Syden og lidt Passiar nu og da var de eneste Lyde. Arbejdet selv gik mærkeligt lydløst, thi alle Redskaber var fedtet ind i og gennemtrængt med smeltet Tælle. Uden en Lyd gled »Bordene« med Formene fløjlsblødt og gelinde i Arbejdsbordets fedtblanke Riller. — Dog kun hvad der kom i direkte Berøring med Tællen, var indfedtet, ellers var der som blæst i Lysestøberiet. Gulvet hvidskuret og strøet med frisk Sand, og paa Stolen henne ved Vægebordet kunde en Dame i Balkjole have taget Plads. Det var Ole Hansens Sirlighed!

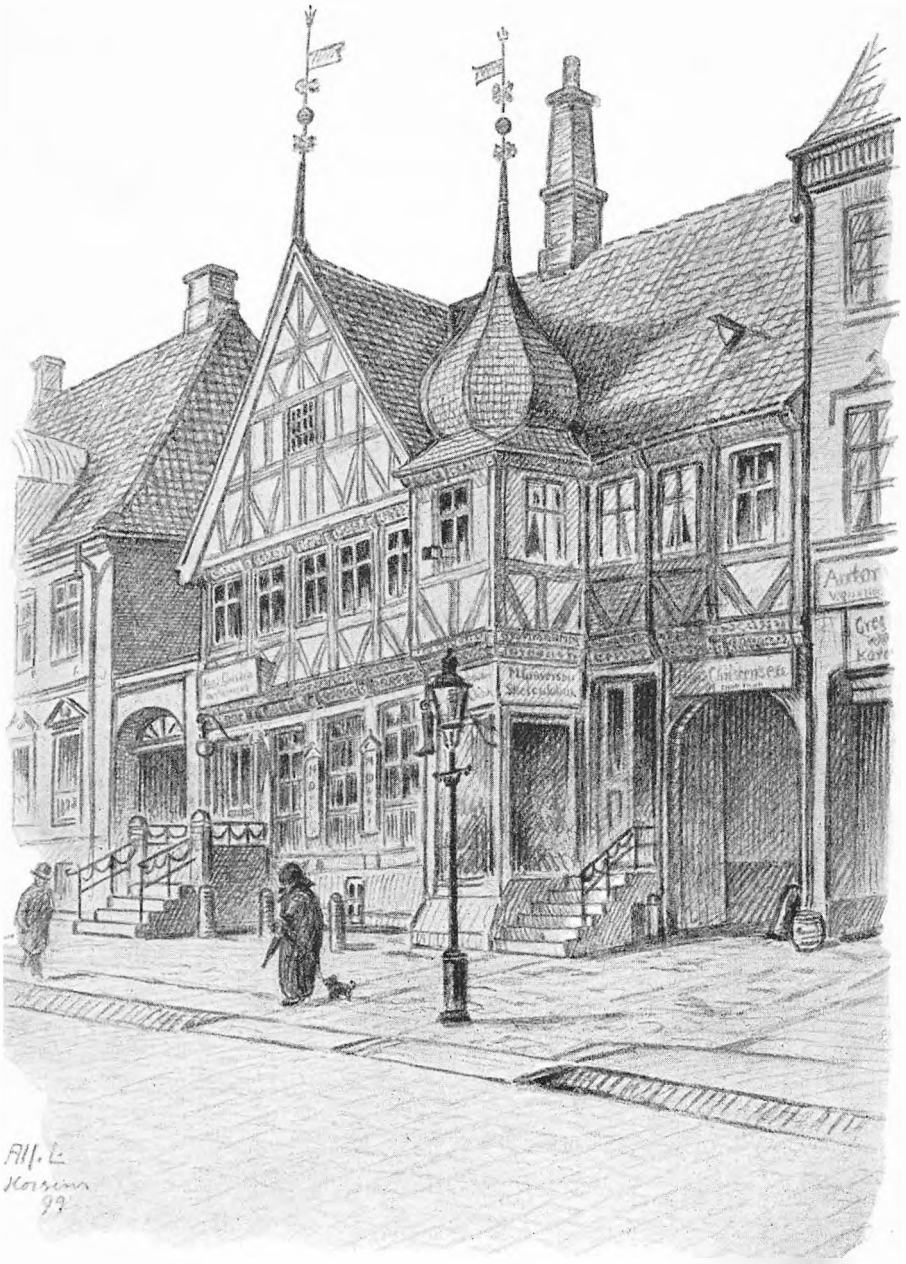
Markederne var Købmandsgaardenes største Dage. Fra tidlig Morgen rullede Bøndernes Vogne ad alle Veje ind mod Byen. Hver Del af Oplandet havde sin bestemte Købmandsgaard, hvor man Generation efter Generation var taget ind og følte sig hjemme. De skiftende Slægtled af Kunder fulgte jævnsides med Købmandens Familie. De nulevende Kunders Bedsteforældre havde handlet hos den nuværende Købmands Farfar. Herved skabtes Grundlaget for det

faste Tillidsforhold, som bestod mellem de gamle Købmænd og deres Kunder.

Lars Gaardskarl havde faaet Forstærkning og førte i Dag Overkommandoen over et Par af Avlskarlene. Han var en hel General og ledede med Myndighed Oprangeringen af Vognene i lange, lige Rækker og Opstaldningen af de mange Heste. Var de smaa og Baasene brede, kom der to i hver. Vognportene med Reserve-Krybber paa Væggene blev snart taget i Brug. Begge Gaardene var i Løbet af Formiddagen forvandlet til tætpackede Vognparker.

Som hos Købmand Bruun saaledes i alle Købmandsgaardene. Byen var fyldt af Mennesker, der hele Tiden var i Bevægelse. Paa Stortorv havde Gøglerne opslaaet deres Boder. Gennem Teltgaderne, hvor Haandværkerne havde deres Udvalg, drev Menneskestrømmen sindigt af Sted. Paa Nytorv var der Heste- og Kreaturmarked. Dagen igennem blev der travet Heste, saa Støvet slog op i tætte Skyer. Der blev pranget og givet klaskende Haandslag. I alle de mange Beværtninger, der indbydende heggede om Torvet, blev der drukket Lidkøb.

Hele Algade igennem paa Strækningen fra Stortorv til Nytorv og et godt Stykke ud ad Vestergade var der Udsalg ved Udsalg langs begge Fortove. Her stod Træhandlerne med høje Høbe af sammenbundtede Tækkekæppe, Stabler af raat tilhugne Krage-træer til at lægge over Straatagenes Mønninger, Hø-River, Træskovle, Plejle, Tøjrepæle og Tøjrekøller, Trædele til de stive Arbejdsvogne og Taarne af Vidjekurve sat ind i hinanden. — Over Rendestenene skrævede Saddelmagernes Træstativer med flunkende nye Seletøjer. Her var ogsaa fine, svaje Kørepiske med første Klasses Smeld i Snerten. Køberne skulde altid prøve Knaldet. — Bødkerne havde deres store Sulekar ude ved Rendestenen, men holdt Ølbimplerne og Smørdritlerne i Læ inde un-

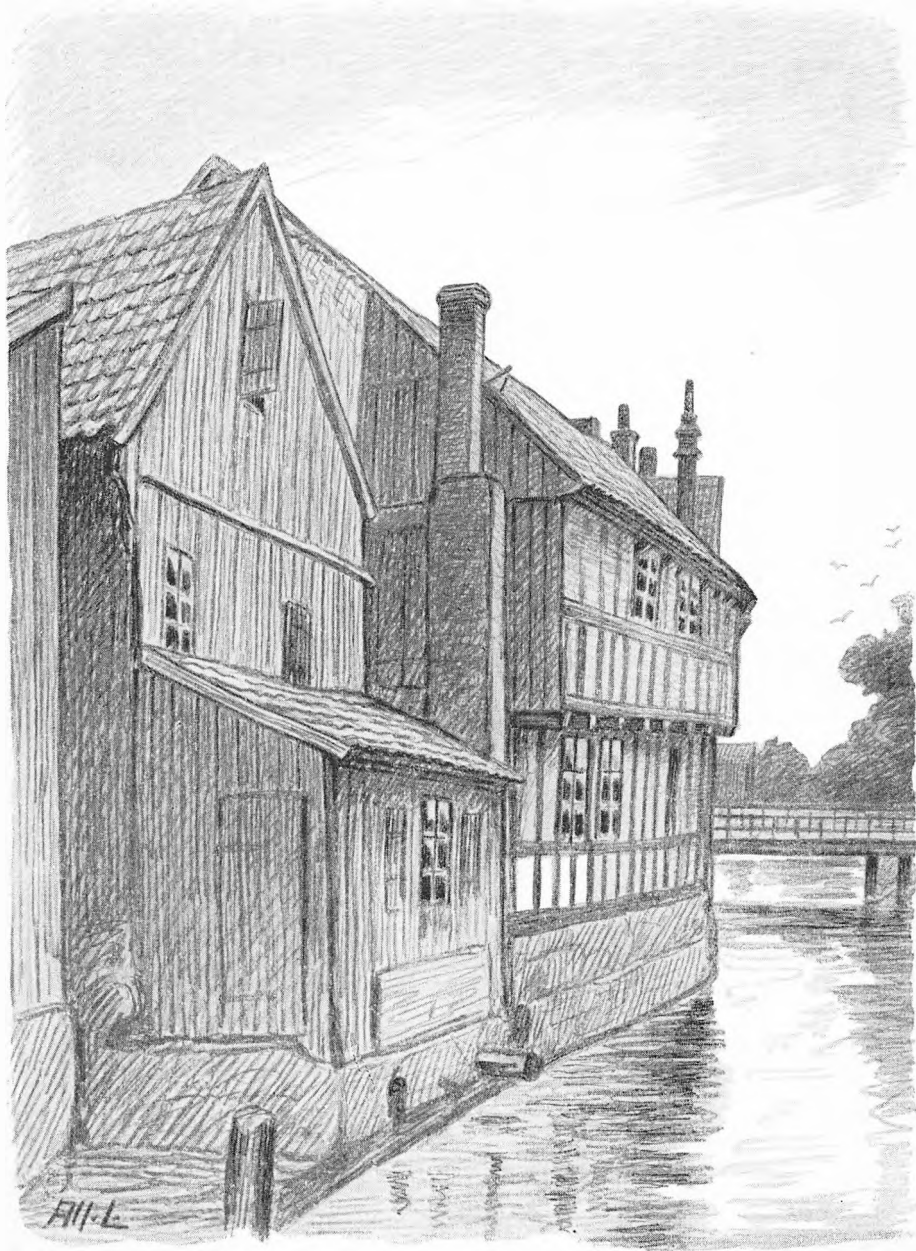
der Husmuren. — Karetmagerne kunde ikke blive trætte af selv at se paa deres fine, lakskinnende Rejsevogne, lige til at spejle sig i, sandelig Kram helt igennem!

Dagen lang drev Strømmen af Mennesker over Torve og Gaarder, ud og ind gennem Gaarde og Beværtninger.

Til alle Vogne blev der bragt Varer ned fra Gaardenes Butikker, og Bønderne og deres Koner kom selv med deres Indkøb ude fra Byen. Ud paa Eftermiddagen begyndte Afrejsen, og snart var der store Huller i Vognrækkerne. Alle de besindige søgte mod Hjemmet; nogle faa Fusentaster havde lidt svært ved at blive færdige med deres Forretninger i Værtshusene.

Ud paa Aftenen faldt der Ro over Byen. Kun fra Dansestederne lød der Musik ud gennem de aabne Vinduer. I een Sal traadte Gaardmændenes Sønner og Døtre Dansen, saa Sveden stod i Taage om dem, mens Husmands-Ungdommen morede sig ikke mindre hedt et andet Sted. Skellet var trukket skarpt, og ingen vovede at overskride det.

I et Par af Beværtningerne var der Liv og glade Dage. Nu og da tumlede der en forvildet »Bjørn« ud paa Gaden. Naar han havde rumsteret lidt omkring og var havnet i Rendestenen, pillede Vægteren ham op og skaffede ham Logi i Raadstuekælderen. — Da Vægterne mumlede deres 11 Vers, var der slukket og lukket overalt.

Hver Aften ved 10-Tiden gik Købmanden en Runde gennem Gaarden for at se, om det stod rigtigt til, og om der alle Steder var varet for Ild og Lys. — Mellemporten var allerede lukket, saa han maatte gaa gennem Døren, der var skaaret ud i den ene Portfløj. Helt ned gennem Tømmerpladsen gik Turen, til Portene mod Havnevej og Møllestræde. Til sidst blev Kursen sat over mod Hundegaarden, hvor de to store danske Hunde Thor og Freja residerede. De havde deres lune Lejlighed i en lille Indbygning i Kostalden og en Løbegaard foran omgivet af et højt Tremmeværk. Her laa de Sommerdagen lang pladask paa Stenbroen og plørede i deres rigelige Skind og sov det meste af Tiden. Købmanden troede, at kun han og Lars Gaardskarl kunde gaa til Hundene og lukke dem ud og ind. Alle andre vilde de øjeblikkelig fare paa. De var dog ikke nær saa glubske, som de tog sig ud, men rigtig gode Venner med alle Gaardens faste Folk, der slog en Sludder af med dem gennem Tremmerne, kløede dem i Nakken og engang imellem havde en Bid til dem.

Lars Gaardskarl havde det vigtige Embede at være Portner. Klokken 10 var alle Gaardens Porte lukkede. Skulde nogen, ganske mod Sædvane, være senere ude, maatte de pænt bede om Forlov og faa en Portnøgle til Laans hos Købmanden.

* * *

Saa lagde Natten sig over den lille By, den gamle Nat, der totalt slettede Dagens faa Lyde ud. — Natten med Hvile og Fred til alle Mennesker og Dyr.

De smaa Købstæder talte dengang mange flere Liv, end der blev regnet med. Til det ringe Antal Mennesker maatte man lægge de mange Dyr i Købmandsgaardene, hos Vognmændene og hos Smaabrukerne. — Alle de sovende Dyrs dybe og sunde Aandedrag forstærkede Nattens Rytme. Den gamle By laa dør under Mørket og aandede som eet stort, levende Væsen.

Kun ganske faa trodsede den store Søvn, men formaaede ikke at bryde den.

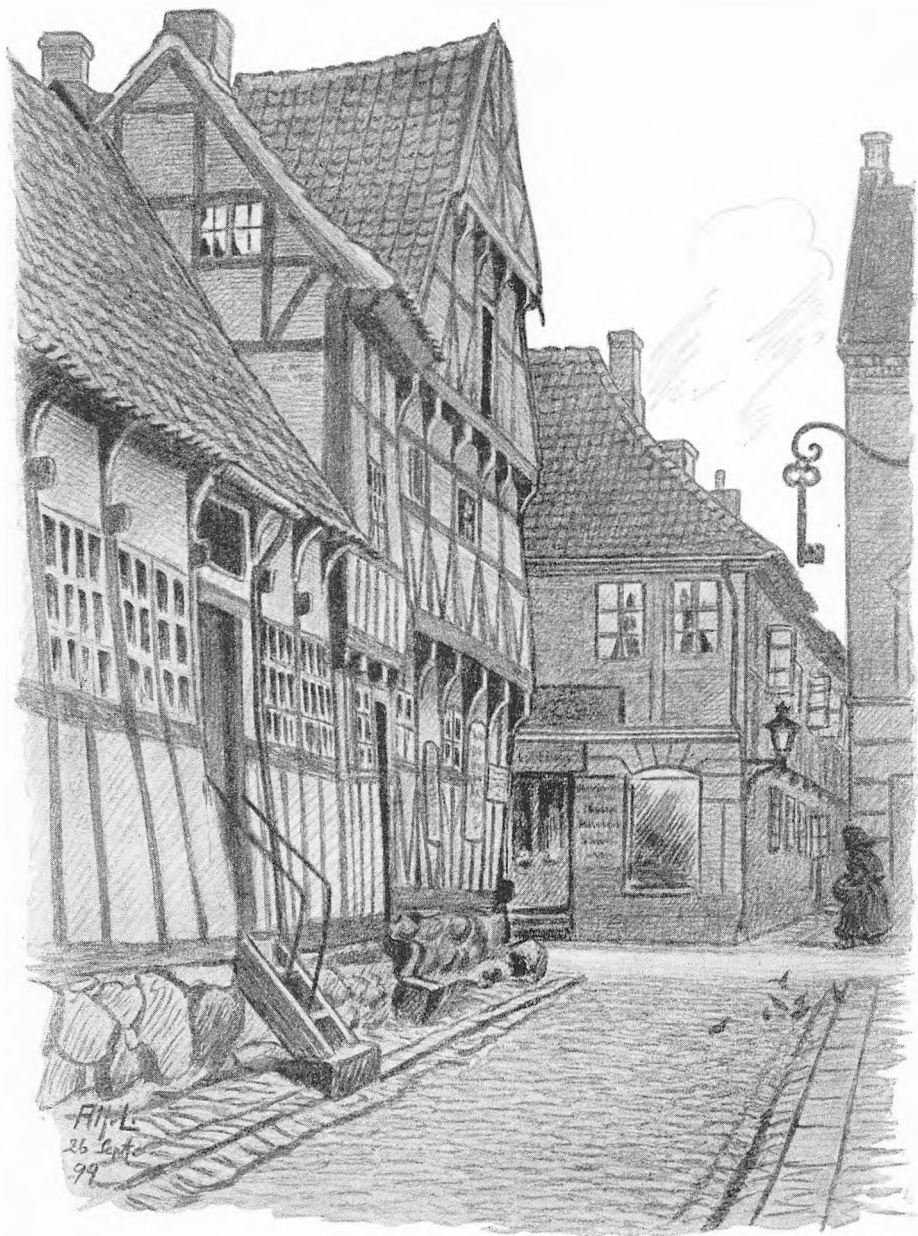
Oppe i Taarnet, hvorfra der var Udsyn over Byens Tage og nærmeste Omegn, sad Taarnvægteren i sin brede Bedstefaderstol med Øreklapper. Han skulde holde Udkig efter Brand og helst ikke se for dybt i Brændevinsflasken. Mogens Vægter hentede hver Aften Nattens Ration af Brændevin ovre hos Købmand Bruun. For at afværge enhver Nysgerrighed havde han en kulsort, uigennemsigtig Flaske, der forbød enhver Kontrol med Indholdet.

Hver Time skulde Taarnvægteren gennem Gluggerne melde Gadevægterne Tidens Gang med sit: Hov, Vægter, Klokkeren er slagen. Med det samme — i deres Mund meningsløse — Raab gik Gadevægterne videre gennem Byen.

Vægternes Brummen Klokkeslet og Vægtervers var kun en Forøgelse af Nattens Tryghed og Hvile.

I Købmandsgaarden sov Fededyr og Heste i deres Stalde, Svinene i deres Sti, Hønsene paa deres Hjal og Duerne i deres Slag. Menneskene snorkede i deres Senge. Og Vagthundene havde fundet sig en hyggelig Krog.

Men Rotterne var vaagne. Alle Steder vimsede de om. Lidt Skrigeri og Slagsmaal nu og da om en god Bid. Oppe paa

Lofterne var Musene i Aktivitet, og Katten ude paa Jagt. Fra det store Valdnøddetræs tætte Mørke lød engang imellem Uglernes Skrig. Nede i Haven luntede Pindsvinene om, prustedes og snaskede Snegle i sig.

Natten i den gamle Gaard havde sin egen Tone, hvori alle de andre skiftende Lyde flød ind — Faarekyllingernes Musik. Alle Steder fra, hvor der var Varme, lød deres evindelige Kvinke-
leren, fra Kølle og Kedel, fra Brænderi og Bryggeri.

Ude paa Gaden gik Vægteren forbi og brummede sit Vers:

Nu skrider Natten sorte.
Og Dagen stunder til,
Gud lad dem blive borte,
der os bedrøve vil!

Da de store alsidige Købmandsgaarde begyndte at gaa i Opløsning, fandt der først en Opdeling Sted efter ret store Linier. Senere er Udparcelleringen fortsat, saa det er mange forskellige Virksomheder, man skal have fat i, for i Tankerne at rekonstruere den gamle Gaard.

Mens der paa de nærmestliggende Jorder, der maaske i Midlaldren hørte til et Kloster, er vokset en hel ny Bydel op, er der paa de fjernereliggende Arealer blevet bygget en Proprietær-gaard eller et Par mindre Ejendomme eller Gartnerier.

I Gaardens Forhus er der forlængst ikke mere kun een Butik og Bolig for Købmanden. Hele Stueetagen er forvandlet til en Række Butiker. I en af dem lever maaske Grundstammen af den gamle Krambod videre som en blandet Købmandshandel, mens et Sideskud har slaaet Rod i en anden. — Den gamle Krambod er jo blevet til ikke saa lidt, først Købmandsforretning, Isenkram- og Manufakturhandel. I anden Række de mange forskellige Specialforretninger for Chokolade, Kaffe, Smør og Æg, Ost, Viktualier osv. Købmandsgaardens Vinhandel laa maaske en Tid paa Enkeltmands Haand for senere at fortsætte i en Række Forretninger i Vin, Cigarer og Tobak.

Paa en Maade er Dele af de opløste Købmandsgaarde groet sammen igen — i Nutidens Stormagasiner.

Den Del af Købmandens herskabelige Lejlighed, der laa i Stueetagen, blev først slugt og gjort til Butiker, men selv første Salen vil nu om Dage være for stor og kostbar for de fleste. Derfor er den blevet til to Lejligheder, eller der er skaaret en Ende fra til Kontor, Frisørsalon o. l.

Der er gjort lyst blandt de gamle Gaardes mange Virksomheder. Koncentrationen slugte de fleste af Brændevinsbrænderierne. Hist og her blev man ved. Det var dog ikke Brændevinen, men Bærmen, der holdt Virksomheden i Gang. Da der blev lukket for Eksport til Tyskland af Fedekvæg, maatte de sidste Smaabrænderier give Køb. Et Par Steder maltede man videre i Brænderiets Maltegøreri, saa kom Verdenskrigen og stoppede for Tilgangen af Byg til dette Brug.

En Del af de gamle Bryggerier er gaaet samme Vej som Brænderierne, men her har Mandefaldet ikke været nær saa stort. Ikke faa af de gamle Købmandsgaards-Bryggerier har formaaget at følge med Tiden, rationalisere deres Bedrift og fortsætte som sunde Foretagender.

Produkthandelen er til Dels gaaet ind under andre Former. Der kom noget, der hed Slagtermestrenes Hudeauktioner. Det Navn fortæller meget. — De gamle Tællelysestøberier døde Straadøden, da Stearinen blev almindelig.

Storkornhandelen, den, der i Aarhundreder havde ledet Guldstrømmen gennem de gamle Købmandsgaarde, ebbede langsomt ud. Fra at være et korneksporterende Land gik Danmark over til at blive Storimportør af Foderkorn og andre Foderstoffer. I den første Tid havde den Mand, der førte en Del af Købmandsgaardens Tradition videre, denne Forretning. Men i Aarens Løb er der skudt en lang Række delvis meget betydelige kooperative Foretagender op inden for denne Branche: de store Andels-Foderstof-Foreninger og de mange mindre Foderstof-Lagre.

Købmandsgaardenes Tømmerhandel blev de fleste Steder og ret tidligt selvstændige Forretninger. Jernhandelen, der ogsaa hørte Købmændene til, har draget en hel Del Nyt som Rør, Sanitets- og Centralvarme-Anlæg ind under sig og er blevet stor nok til at staa paa egne Ben.

Og meget mere end det kan føres tilbage til de gamle Gaarde. I en jysk Købmandsgaard er f. Eks. Landets første Svineslagteri blevet grundlagt; senere et stort, selvstændigt Foretagende.

Men nu Gaardene selv. Alle de mange Lokaler, der maatte blive overflødige. De var det kun en Tid, saa meldte nye Krav sig. De gamle Brænderier, Kornmagasiner, Stalde o. s. v. er blevet til lidt af hvert. — En Mælkeforsyning har fundet sig godt til Rette i Brænderiet. En Ostehandler har taget de tomme Ølkældre i Brug. En godt beliggende Længe er blevet Station for et Redningskorps. I en anden er der kommet en mindre Tekstilfabrik. Slet ikke saa faa Lokaler har Bilbranchen med alt, hvad dertil hører: Duco-Lakering, Vulkanisering o. s. v., taget sig af. Hvor før Bondens Heste stod og kom til Kræfter, kan nu hans Bil gøre det samme. — Ligger der ikke mere Korn i Bjerger paa de gamle Sædlofter, er der mange andre Varer, der nu gør Krav paa Pladsen.

For de gamle Gaarde gælder den samme Livsvisdom som for Aalene: de maa sno sig. Saa klarer de sig nok. Og Købstæderne, hvis Liv før var helt afhængigt af Købmandsgaardene, klarer sig udmærket uden dem. Den urgamle Vekselvirkning mellem By og Opland, Grundlaget for Byernes Eksistens, den, der før gik gennem Købmandsgaardene, den er der stadig, blot under andre Former.

Før maatte Bonden tage hjemme fra tidlig om Morgenen for i god Tid at naa ind til Købstaden. Det var langsommeligt, tog en hel Dag, og maatte derfor være noget af en Begivenhed, der

ikke gik saa ofte paa. Nu er det et Øjeblik at gaa over i Laden og starte Bilen. Og Turen til Byen tager kun et Kvarterstid. Det er ikke noget, man forud behøver at forberede sig paa og gøre Stads af. Det Smut kan man tage hveranden Eftermiddag, om man lyster. Saa meget lettere det er nu at komme til Byen, saa meget oftere bliver Turen taget.

De store Vognparker i Købmandsgaardene paa Markedsdagene og i betydelig mindre Grad paa Torvedagene, er der ikke mere. Men hver Dag hele Aaret rundt holder der tæt med Biler paa Købstædernes Parkeringspladser — ikke tilfældige Passanter, men Vogne med Bogstaver, der hører Oplandet til.

Ude paa Vejene braser Lastbilerne forbi i et Sus og Sekund. Hvem faar Tid til at se, hvor de stammer fra. Men de kommer bl. a. inde fra Købstæderne fuldt lastede med Foderstoffer og skal ud i Oplandet.

Før var det paa Landet kun de bedre stillede, der havde Befordring. Alle andre maatte tigge sig til at komme op at køre. Nu har hver Husmand et Par Russerheste. Alle har Cykle. Dens Eventyr er knap halvhundrede Aar gammelt. Og hvem havde drømt om et Mirakel som Motorcyklen? Der er Jernbaner i Overtal. Og ad alle Veje sejler store gule, røde og blaa Rutebiler. Ud gennem Byernes Rutebilstationer duver de Dagen lang og pumper Folk frem og tilbage mellem By og Opland.

Jo, den aartusindgamle Vekselvirkning er der endnu — blot meget større og meget bedre end før.

Endnu ligger der rundt om i vore Købstæder mange gamle Gaarde af Bindingsværk. Men der vil neppe gaa alt for mange Aar, før »Udviklingen« har taget dem. Godt, at det prægtige Købstadsmuseum »Den gamle By« i Aarhus allerede har sørget for at afbøde noget af Savnet. Her kan vi alle glæde os over smukt og fornøjeligt Bindingsværk, og her kan de kommende Slægtled faa et — for et Museum — sjælden levende Indtryk af gammel dansk Købstads-Kultur.

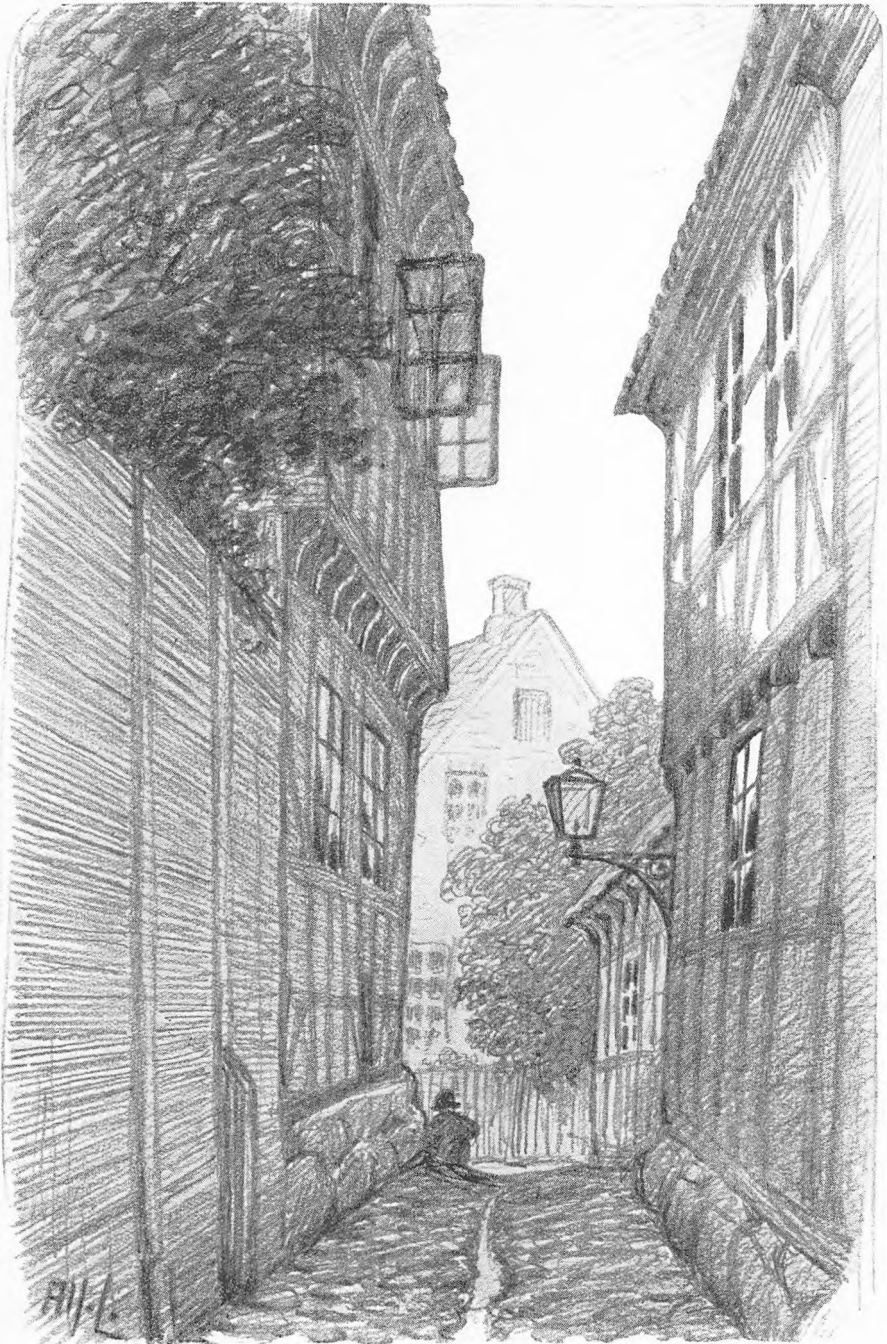
Man behøver slet ikke at være sværmerisk anlagt for Fortiden for at kunne se, hvor hyggelige de gamle Bindingsværksgaarde er, og føle den Velvære, de forplanter til Sindet. Det er slet ikke paa Grund af deres Ælde, men fordi de er hensigtsmæssige og levende. Over for disse Gaarde med alle deres mange forskellige Tilbygninger har man den samme Følelse som over for et Stykke Natur, Glæden ved det uregulerede — milevidt fra ked-sommelig Passer og Lineal. De gamle Komplekser er jo blevet til, inden Byggevedtægter lagde hæmmende Baand; paa en Tid, hvor en Mand kunde bygge sin Gaard, som han vilde.

— Generation efter Generation har arbejdet paa de gamle Gaarde, ændret lidt hist, klistret noget paa her, maaske revet et Stykke ned og rejst et helt nyt Hus. Alt det gør de gamle Gaarde levende. De kan fortælle noget.

Mange af dem er slet ikke til at følge i al deres krinklede Ud og Ind. Men alle Steder er der morsomme Detailler at standse ved: et lille overdækket Bislag ud i Gaarden, et mærkeligt Hejseværk, en tømret Opgang, der mest minder om en Klokkestabel, en Hønstige af en Trappe op til en Bid Svalegang, Kælderhalse med skraa Lemme over — smaa Rutschebaner for Børnene.

Undertiden kniber det for de gamle Kasser inde i Gaardene at følge med Tiden. Væggene buler ud og ind, Taget bølger i Bakke og Dal. Det synes, som om det hele skal brase sammen om lidt. Men forunderligt holder det sammen. De gamle Tømmerskeletter er sejge.

Al Gaardenes Lunefuldhed forplantede sig til Gader og Stræder og gav de gamle Byer deres maleriske Ynde og fornøjelige Uregelmæssighed. Ud og ind bugtede Gaderne sig, og overalt var der Knæk i Husrækken. Her sprang en Gaard frem i Gaden og levnede ikke noget Fortov. Mens en anden havde fornemt trukket sig ind paa Grunden. Og Gadelinien var ikke tæt lukket. Her gabede en Gyde. Der smuttede en Smøge ind, og her gik en Vandgang ned til Aen. Oven over Rendestenen, der løb paa Bunden af Slippen, gik Gaardenes Tagskæg hinanden tæt i Møde. Gennem den smalle Strime naaede Lyset aldrig helt ned i Halvmørket.

Tilfredsstiller Bindingsværket ikke en primitiv Trang i os, Velværet ved det hensigtsmæssige; udløser det ikke en Skaberglæde i os? Et Bindingsværkshus giver jo et spontant Indtryk af noget, der er blevet til. Det taler direkte til os om Haandværkerens Evne og Lysten ved Arbejdet. Det formaalstjenlige i Konstruktionen og Ligevægten i Opbygningen virker beroligende paa Sindet. At man kan følge alle de bærende og samlende Led, gør, at Huset ligesom bliver til for vort Øje. Det skabes, mens vi ser paa det.

Over den stensatte Syld løber Fodremmene. Paa een Gang tegner de Grundplanen og samler hele Bygningen. Paa Fodremmene er Stolpernes Søjler rejst, et løftende Element, der paa deres Isser bærer Overremmene. Og disse tager atter Loftsbjælkerne paa deres Rygge. Men Huset vilde vakle, hvis ikke Løsholter rakte deres Arme fra Stolpe til Stolpe eller Skraastivere støttede dem.

Ofte var Soliditet og Hensigtsmæssighed ikke nok for Bygherrens varme Sind. Billedsnideren blev hidkaldt for at smykke Huset med kraftfulde Skæringer paa Knægte og Fyldholter, paa Stolper og Overgangsfod. Gav det ikke Raaderum nok for hans Frodighed og Fantasi, maatte Mureren afgive de trekantede Felter mellem Skraastivere og Stolper. Her blev saa Plads til store, vifteformede Rosetter i kraftigt, dybt Relief.

Gaarden var ikke velbygget, før dens Døre var smykket med udskaarne Portaler, og der over Porten var spændt et bredt Hammertræ med manende Skriftprog, Bygherrens og hans Vivs Navne og Aaret for Husets Rejsning.

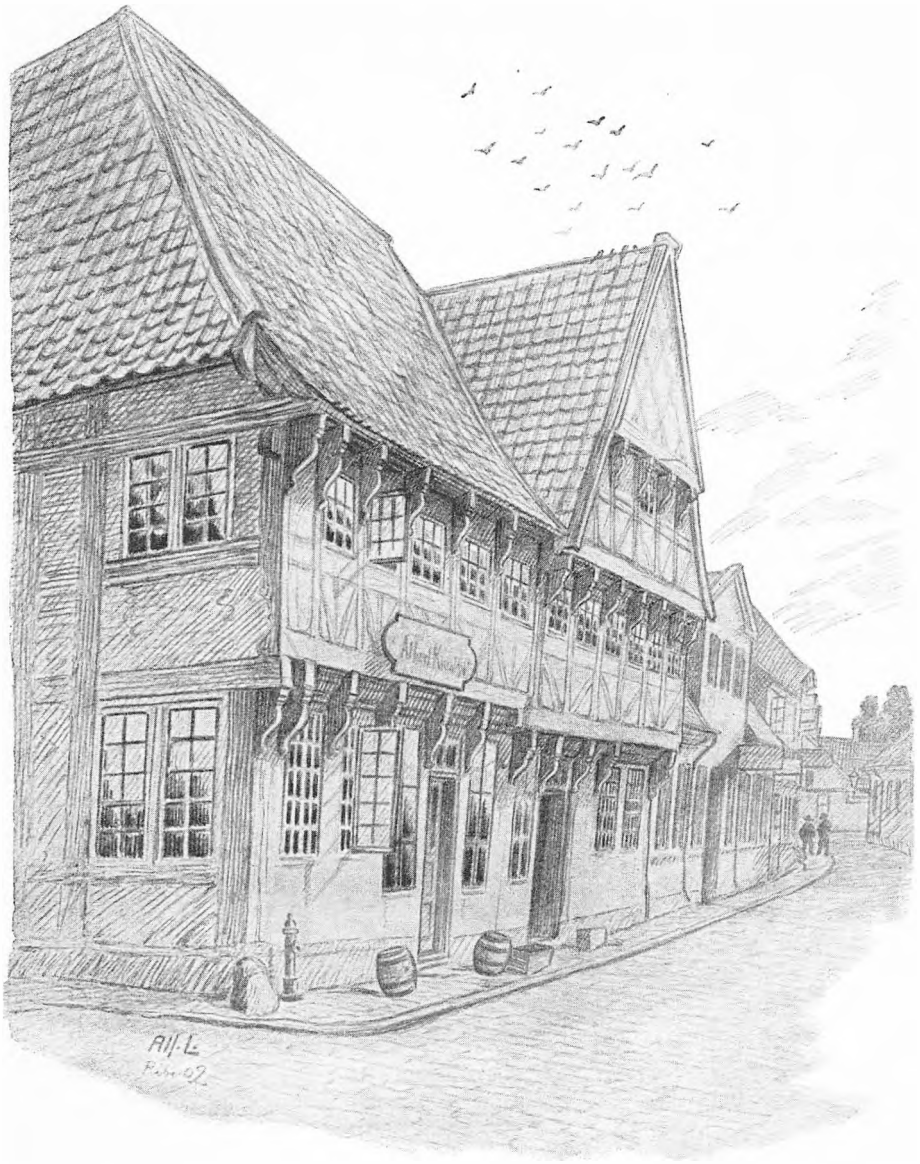
Havde Tømmeren skabt det faste Skelet af jernhaardt Egetømmer — holdbart gennem Aarhundreder — tog Mureren fat for at udfylde Tavlenes Firkanter og Trekanter med kunstfærdig Mønstermur — enten af brede, røde Munkesten eller af smaa, nederlandske Klinker. — Var Tavlenes Murværk overpudset, blev det farvet og sribet med kunstige Fuger. — I Skillerum og Gaardside levede endnu Landsbyens urgamle Byggesæt: Fagene fyldt med Grenefletværk og klinet med halmblandet Ler.

Skærmende over hele Gaarden det højtreste Tag, stejlt som det passer sig i regnfuldt Klima, med bredt udsvunget Tagskæg til at spy Vandet fra Gaardens Grund mod Gade og Stræde. — Ind mod Gaardsiden fortsatte Taget dybere ned, som en Skærm ud over øvre Stokværks Svalegang.

Folkevisens Højenloftssvale dukker efter Aarhundreders Dvale atter op i Gaardene inde i Købstaden. Man behøver ikke at tage Folkevisens Poesi til Hjælp for at skønne paa, hvilken Herlighed Svalen har været for den gamle Gaard. Paa en Tid, hvor man ikke kendte til Gange i Husets Indre, hvor Værelse laa ved Værelse, opdelt ved Tværskillerum i hele Husets Dybde, var Svalens udvendige Gang næsten uundværlig. Taget skærmede for Sol og Regn. Gennem de aabenstaaende Døre ud til Svalen kunde der trænge Friskhed ind i Huset. Heroppe kunde Børnene lege trygt, og Gaardens Arbejde overvaages. Svalegangen var Boligens Forbindelsesled med Naturen. Herfra kunde man følge Vejrets Gang, Skyernes Rejse i Himlen og aflæse Tiden efter Længernes skiftende Skygger nede paa Gaardens Brosten. Her var man i Læ og dog midt i Regnen.

111

Hvorlænge kan ikke saadan en gammel Bindingsværks-
gaard give Øje og Sind Beskæftigelse og Glæde? Hoved-
indtrykket af det stolte, knejsende Hus. De regelmæssigt
opdelte Façader med Vinduernes lange Rader. De høje, stejle
Gavle med Stokværk kragende sig ud over Stokværk. Det fro-
dige Vekselspil mellem Tømmer og Mur. Alt det gedigne Kram :
stenhaard Eg og haardbrændte Sten og faste Fuger. Lys og
Skyggers Leg over de plastiske Façader.

Og alle de rige Enkeltheder. — Gaa op ad den solidt Sten-
trappe, lad Haanden kærtegnende glide ad det kunstfærdige
Smedejerns-Rækværk. Sæt dig paa Bislagsbænken, glæd dig
over Portalens Indfatning og læs dens trohjertige Indskrift :

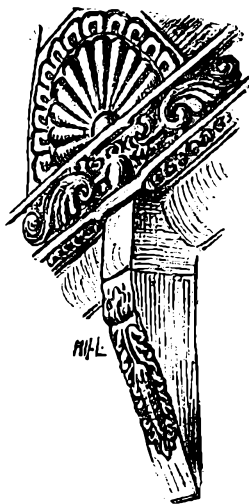
Herre, udi Fred os bevare
og fra Uvenners falske Snare.
Hjælp dette jordiske at bruge saa,
at vi det himmelske bekomme maa.

Fordyb dig i alt det rige Snitværk. Rankerne, der folder sig
ud over Overgangsfoden. Blomstervaserne, der sender deres Flor
op ad Stolpeskellene. Fyldholternes saftfuldt Frugter og buttede
Englehoveder. Skraastivernes Akantusbladværk. Knægtenes ud-
skaarne Figurer eller rigt varierede Bladornamentik.

Gaa ned igen paa Gaden. — Lad Øjet følge Fodremmen fra Stolpe til Stolpe og fatte hele Façadens Udstrækning, lad Blikket løfte sig op langs Stolperne og føle Væggenes Rejsning. Følg med i Bevægelsen, naar Stokværket krager sig ud. Læn Hovedet helt tilbage og stands først under Tagskæggets Skygge. — Heroppe er det godt for Graaspurvvene at bygge deres Reder, her kan de have hele deres pjuskede Marskandiserbutik af Halm og Sejlgarnsstumper, Klude og Papir, det halve hængende udenfor, flagrende i Vinden.

Glæd dig over Tegltagets skællede Flade, over det vekslende Spil af Farver fra gulligt og graaligt, gennem alle Nuancer af brunrødt helt til det sortbrændte — over Forskælnings kalkhvide Kniplingsnet langs Rygningen.

Og oven over: den lysblaa Himmel med Skyernes Flaader under hvide Sejl.

BILLEDFORTEGNELSE

Omslag:

Gaardinteriør fra Søndergade i Horsens.

Side 5:

Vignet. Porthammer fra Markus Bechs Gaard, der indtil 1915 laa i Badstuegade Nr. 2 i Aarhus. Dens morsomme Facade er afbildet Side 51. Den var, som Indskriften siger, bygget 1593 af Raadmand Povl Pedersen, Skriver. Indskriften vilde i nyere Dansk lyde omtrent saaledes: Efter dig, Herre, længes jeg. Min Gud, jeg haaber paa dig. Lad mig aldrig blive beskæmmet. Navn. Bomærke. Aarstal. — En Del af Tømmeret kom til »Den gamle By« i Aarhus.

Side 7:

Parti fra Aaen, Horsens — med Gavle af Pakhuse.

Side 11:

Den Lundske Gaard paa Cordelgade i Kalundborg. — Fra denne Gaard findes fornøjelige Skildringer af Købmand Ole Lund offentliggjort i »Fra Holbæk Amt« 1910 og 1911.

Side 13:

Østeraagade, Aalborg, Nr. 21, 23 og 25. Nr. 21 kaldet »Lübecker-gaarden« havde paa Facaden ud for 2. og 3. Stokværk en Karnap, der hvilede paa to Træstøtter paa Fortovet. Nr. 23 er den saakaldte »Hamborgergaard. Nr. 25 kaldes urigtigt »Ellen Marsvins Gaard«. Den er opført 1616 af Borgmester Jørgen Olufsen. Facaden er smykket med Profilbaand af Sandsten og dekorative Murankre af Jern. Døren prydes med en rigt udhugget Sandstensportal og flankeres af to Hermer. Oven over Dørbuen en

Damefigur i Dragt fra det 17. Aarhundrede udskaaret i Træ. Indskriften meddeler Byggeaaret 1616 og Aarstallet 1777 minder om en Reparation af Gaarden.

Side 15:

Vignet. Gammelt Dørskilt, nu anbragt paa Døren til Brænderigaarden i »Den gamle By«, Aarhus.

Side 17:

Middelalderlig Kælder under Korsbrødregaard i Nyborg.

Side 21:

Gaardinteriør fra Grønnegade, Faaborg.

Side 25:

Fra en Gaard paa Storegade i Randes.

Side 29:

Gaard paa Algade, Hobro.

Side 33:

Et Hjørne af det Klingenbergsske Gaardkompleks, tidligere mellem Grotumsgade, Mørups Plads, Jomfru Annegade og Vesteraagade i Aalborg. Dele af det nedrevne Kompleks kom til »Den gamle By« i Aarhus og er genopført dér, bl. a. det her afbildede Pakhus.

Side 37:

Fra en Baggaard i Grønnegade, Faaborg.

Side 39:

Gaard i Holkegade, Faaborg.

Side 43:

Gaardinteriør fra Nørre Sundby.

Side 45:

Gaard paa Storegade i Randers. — Den murede Beholder i Krogen har rimeligvis været et Støbkar til et Malteri. De fandtes ofte i det Fri under et Halvtag — som paa Billedet.

Side 48:

Lille gammeldags Maltkølle, nu opsat i Brænderigaarden i »Den gamle By«, Aarhus. — Billedet viser et Maltloft med Grogulv, belagt med Murstensfliser. Køllen er lille og primitiv. Grønmalten blev kastet ind gennem de to store øvre Jernlemme, ind paa Køllefagerne, der var skraatstillede. Indfyringen til de gamle Køller foregik ofte nede i Stueetagen i den saakaldte Køllestue, der baade kunde være Folke- og Skænkestue. Der blev fyret med Brænde paa en aaben Arne. Heden steg til Vejrs gennem en Skorsten og bredte sig ud under Køllefagerne. En Del af Varmen gik ud i Køllestuen til Glæde for Gaardens Karle og Piger, der spiste her og de lange Vinteraftener lavede forskellige Husflidsarbejder. Pigerne spandt og kartede. Karlene skar i Træ. Ofte havde Pigerne deres Sengesteder i den lune Folkestue.

Side 51:

Markus Bechs Gaard i Aarhus.
Se nærmere under S. 5.

Side 55:

Gaardinteriør fra Vestergade,
Faaborg.

Side 59:

Primitivt Brændevinsbrænderi,
nu opstillet i »Den gamle By«,
Aarhus.

Side 61:

Mønterstræde i Odense.

Side 65:

Gammelt Pakhus ved Aaen,
Horsens.

Side 69:

Kramboden i Borgmestergaarden
i »Den gamle By«, Aarhus.

Side 71:

Gammelt Pakhus i Aagade i
Aarhus. Oprindelig den ældste af
Byens tre Toldbodbygninger. Den
stammer rimeligvis fra det 17. Aar-
hundrede og blev benyttet som
Toldbod til ind i 1830erne.

Side 75:

Fra Korsbrødregaard i Nyborg.

Side 79:

Niels Quistgaards og Ellen Mar-
grethe Bangs Gaard, Nykøbing,
Mors.

Side 81:

Claus Cortensens Gaard paa
Søndergade, Horsens. — Tømme-
ret har fundet Anvendelse i en
Villa østlig i Horsens.

Side 85:

Ved Aaen, Hobro.

Side 89:

Hjørnet af Algade og Adelgade,
Aalborg, den gamle Postgaard
flyttet ud i Nærheden af Vor Frue
Kirke og indrettet til Folkebiblio-
tek.

Side 93:

Snaregade, Randers.

Side 97:

Vester Grave, Randers.

Side 101:

Strandstien, Aalborg.

Side 105:

Fra Reimers Gaard, Holkegade,
Faaborg.

Side 109:

Karen Poppes Gyde i Aalborg.

Side 113:

Dør fra Niels Quistgaards og
Ellen Margrethe Bangs Gaard, Ny-
købing, Mors. Bogstaverne angiver
deres Navne. Døren er nu paa
Morslands Museum.

Side 115:

Fra Sønderportsgade i Ribe.

Side 118:

Vignet. Udskaaret Roset fra Mønterstræde, Odense.

Side 121:

Vignet. Porttræ fra Korsbrødre-
gaard, Nyborg. Øverst Kristi Mo-
nogram, derunder Indskrift paa
Latin: *Christus porta salutis*, der
kan oversættes: Kristus er Frel-
sens Port.

Jægermester Plov

ET AAR ER GAAET -

Den nye Samling

af Jægermester Plovs charmerende og
lunefyldte »Breve fra Landet«

Gerda Ploug Sarp

har illustreret Bogen med sine henrivende
Tegninger

Kr. 4.50

Indbundet med Skindryg

Kr. 8.50

H O S D E R E S B O G H A N D L E R